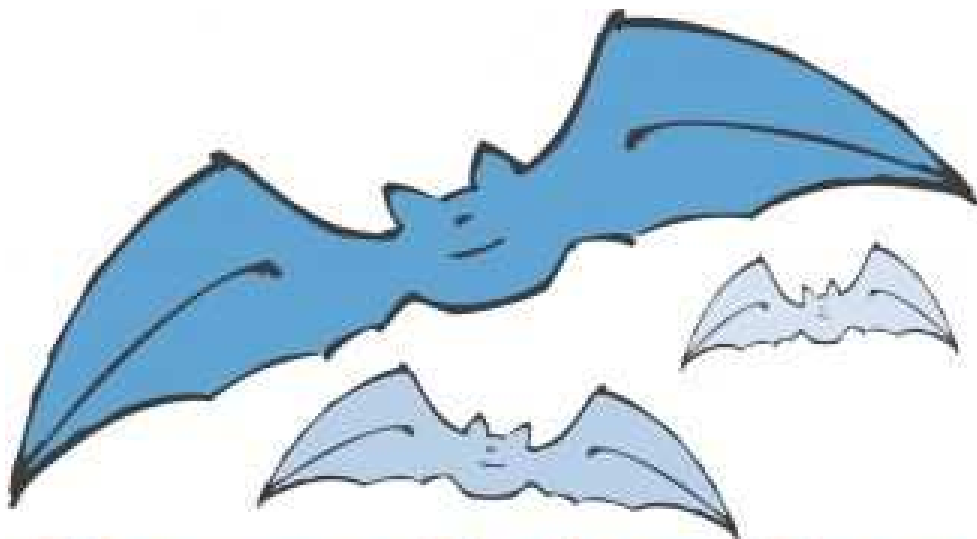

Nieuwsbrief 65
Jaargang 23 (2011)
Nummer 2

Year of the Bat
2011-2012

Colofon

De Nieuwsbrief is een uitgave van de
Vleermuiswerkgroep Nederland

ISSN 0928-3587

Redactie:

Carolien van der Graaf, René Janssen,
Annemieke Ouwehand

Redactieadres:

Carolien van der Graaf
Ellekomstraat 70
2573 XG Den Haag
vlennieuwsbrief@vleermuis.net

De redactie houdt zich niet verantwoordelijk voor de
inhoud van de artikelen. Wel houdt de redactie zich
het recht voor artikelen in te korten, te redigeren en
voor personen of groepen kwetsende artikelen niet te
plaatsen.

Artikelen insturen:

Teksten kunnen aangeleverd worden via mail.
Foto's en tekeningen liefst apart via de e-mail
toesturen. Grafieken gelieve in een excel-
bestand te versturen.
E-mail: VLENNIEUWSBRIEF@vleermuis.net

People from outside the Netherlands can
subscribe to the Newsletter by sending an e-
mail to vlennieuwsbrief@vleermuis.net to
become a VLEN member.

Adreswijzigingen kunnen rechtstreeks
doorgegeven worden door te mailen naar:
leden@zoogdiervereniging.nl.

Afbeelding voorplaat:

Year of the bat logo van www.eurobats.org

Inhoud

- 1 Wintertelcursus
door: Annemieke Ouwehand
- 4 Gedicht: Vleermuis
door: Karel Eykman
- 5 Geef voor de Wit-Russische
vleermuizen
door: Dennis Wansink
- 6 Publicatie met werktitel 'De
vleermuizen vliegen uit'
door: Simon Buschman
- 8 Vleermuisvriendelijk object schildje
door: Hillie Waning Vos
- 10 A Ray of Hope Amid White-nose
Syndrome
bron: zoogmail 2011 31
- 11 Korte berichten
- 12 Publicaties
- 14 Agenda Nacht van de Vleermuis
- 31 Agenda
- 34 Adressen

Wintertelcursus

Door: Annemieke Ouwehand (a_ouwehand@yahoo.com)

In de winterperiode vinden er op verschillende plekken in Nederland cursussen plaats die dienen als basis om winterslapende vleermuizen te tellen. Jongstleden 15 januari was een dergelijke cursus in Maarssen, georganiseerd door de vleermuiswerkgroep Utrecht. Ondergetekende was voor het 5^e of 6^e jaar op rij aanwezig om qua kennis opgefrist te worden.

Verblijfplaatsen

Na ontvangst met koffie en thee werden de gesprekken met mede-vleermuisologen afgebroken en ging de cursus van start. De opbouw is ieder jaar gelijk: eerst een inleiding waar je in de winter - relatief eenvoudig - vleermuizen kunt aantreffen (afbeelding 1). Grotten, kliffen = flatgebouwen in NL, (grondgedekte) bunkers en forten en zolders van kerken of kastelen. Holle bomen of spouwmuren worden ook benut, maar winterverblijfsplaatsen zijn hier minder makkelijk vast te stellen, zeker wanneer het gaat om een klein aantal overwinterende vleermuizen. Verschillende situaties passeren de revue. Hieruit blijkt dat een gebouw niet zo op het oog te beoordelen is als geschikt of ongeschikt. Als je eenmaal een gebouw met overwinterende vleermuizen hebt vastgesteld, is het zaak een zoekbeeld te ontwikkelen om vleermuizen te vinden. Doorgaans hangen ze niet netjes op een rij aan de muur of op logische plekken, maar moet je jezelf in allerlei bochten wringen om een scheur of gat goed te kunnen bekijken. Vleermuizen kruipen weg op allerlei plaatsen die wij als mens niet logisch vinden (sleutelgaten, afvoerpijpen, raamkozijnen, in lampen, in een steenstapel etc). Denk daarom bij een telling dus niet: hier zal wel niks zitten, maar neem de tijd om goed om je heen te kijken. Bedenk ook dat het grootste deel diep zit weggekropen en dat je bij een telling dus niet alles zal kunnen opsporen.

Afbeelding 1: (foto: Annemieke Ouwehand)

Materiaal

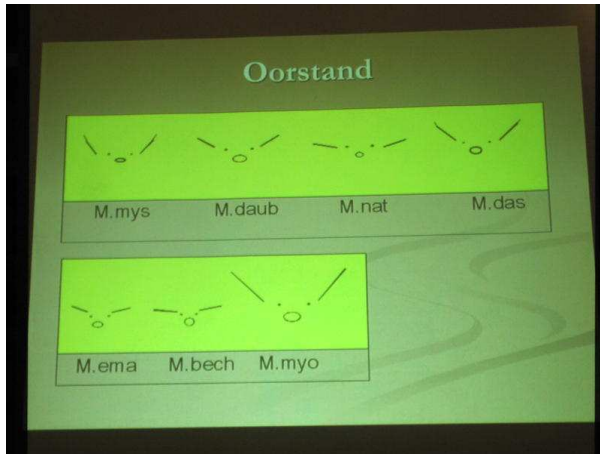
Vervolgens gaan we in op de materialen die je nodig hebt voor een wintertelling. Onontbeerlijk zijn zaklampen en spiegels, van verschillende maten en voorzien van genoeg reservebatterijen. Een verrekijker en/of foto toestel met telelens voor dieren die verweg zitten, een notitieblok en eventueel een kaart voor de aantekeningen maken determinatie mogelijk. Om vleermuizen niet onnodig te verstoren dien je je te houden aan de volgende regels: niet te lang op vleermuizen schijnen met de lamp, niet op vleermuizen ademen, niet hard praten op de locatie en niet te lang in de buurt van de vleermuis blijven staan. Als je niet precies weet welke soort er hangt is het beter om een foto te maken of er iemand bij te

halen dan om een half uur te blijven kijken of je er achter kan komen wie het is. Aanvullend geldt: ga in het winterobject nooit zomaar op een steenstapel of op op de grond liggende platen staan en sluit of open ook nooit een raam of deur als je niet eerst hebt gecontroleerd of er vleermuizen zitten tussen kozijn en deur. Je zal de eerste niet zijn die er eentje platmaakt door beknelling.

Determineren

Dan volgen aan de hand van foto's de kenmerken van de vleermuizen die je mogelijk in de regio Utrecht kan aantreffen in de winter. Per soort wordt beschreven waar je op moet letten. De stand en lengte van de oren (afbeelding 2), de dikte van de polsen, de snuitvorm (wel of geen knobbels of neusbrug, en heeft ie nou wangen of niet?), de voetmaat en de grootte van de vleermuis zelf zijn harde kenmerken. Vachtstructuur en kleur zijn subjectief, want verschillend bij led-licht of gloeilamp en per persoon, en is dus alleen als aanvulling bruikbaar. Een groot verschil tussen rug en buikvacht is wel een kenmerk.

Gezien de voorbeeldfoto's uit de cursuspresentatie komen we als cursusdeelnemers voor de Utrechtse forten bij baardvleermuizen op een geheel ander aanvullend kenmerk: namelijk dat deze zich graag schijnen op te houden in de (kapotte) lampen en contactdozen. Watervleermuizen die dezelfde gebouwen benutten zitten daar vrijwel nooit in. Of dit als keihard kenmerk gehanteerd kan worden?.....

Afbeelding 2: determineren oren
(bron: Annemieke Ouwehand)

Quiz

Na deze opsomming volgt een korte pauze en maken wij ons mentaal op voor de quiz: welke vleermuis is dit en waar zie je dat aan? Aan de hand van foto's moeten we noteren welke soort we zien en waarom. Het is iedere keer bij moeilijke foto's weer puzzelen. Het nadeel van een foto is dat je er niet omheen kan lopen om vanuit een ander standpunt te kijken. Na ca. 20 foto's bekeken te hebben geef je je briefje aan je buurman-vrouw en lopen we de foto's een voor een na. Per goed beoordeeld dier (op sommige foto's staan er 5 tegelijk) krijg je 1 punt. Dit jaar liggen de scores hoog, al blijft het toch zaak om geregeld te oefenen en proberen zo veel mogelijk mee te gaan met tellen. Hoe meer ervaring je krijgt hoe makkelijker het je uiteindelijk afgaat.

Planning

Als afsluiter worden de data genoemd, waarop de in Utrecht en omstreken bekende locaties geteld gaan worden. Ieder van de aanwezigen krijgt de mogelijkheid bij 2 tot 3 locaties mee te gaan. Er wordt een taart uitgelooft voor de vinder van een voor Utrecht bijzondere vleermuis (zoals vale vleermuis of Bechsteins vleermuis). Na een geslaagde ochtend keert ieder huiswaarts.

Vleermuis

*Om zo te kunnen kijken
door het donker op je gevoel
door de nacht gevaar ontwijken
zeilend zweven naar je doel.*

*Dat je zien kan, door dat te horen
wat je tevoren hebt gefloten voor je uit.
Die radar raadt dan met je oren
naar de echo van wat je fluit.*

*Met armen wijd door de straten scheren
dat is wat ik van hem leren wou
om rakelings blindelings terug te keren
op de tast
naar huis
naar jou.*

Karel Eykman

(bron: op poster Pabo Print Eindhoven 1997)

Geef voor de Wit-Russische vleermuizen

Door: Dennis Wansink, Voorzitter van De Habitat Stichting

Veel vleermuizen in Wit-Rusland

Op verzoek van De Habitat Stichting zijn in 2010 Fons Bongers, Anne-Jifke Haarsma en Eric Jansen naar Wit-Rusland gereisd om mee te helpen met de wintertellingen van vleermuizen in de forten van Brest. Een hele ervaring, want deze forten vormen met meer dan 3.500 dieren waarschijnlijk de belangrijkste overwinteringsplaats van mopsvleermuizen in Europa. Dat is dan ook zo'n beetje alles dat over vleermuizen in Wit-Rusland bekend is. De Wit-Russen weten dat nog zo'n 19 andere vleermuissoorten in het land voorkomen, maar waar die dieren precies zitten en wat hun status is (zeldzaam, algemeen, toe- of afnemend) weten ze niet. Dat is niet verwonderlijk, want in het hele land, dat 5x zo groot is als Nederland, zijn maar vijf mensen met vleermuisonderzoek en -bescherming bezig. Er valt dus nog heel veel te ontdekken in dit land! En jij kan daar bij helpen. Wij vragen je om een donatie te doen om een workshop voor de Wit-Russische vleermuisonderzoekers mogelijk te maken.

Vleermuizen beschermen

De Wit-Russen willen namelijk heel graag meer over hun vleermuizen leren, want het Wit-Russische landschap verandert snel. Dat kan negatieve, maar ook positieve invloeden op de vleermuizen hebben. Positief is bijvoorbeeld dat de Wit-Russische overheid voor haar bosbeheer het certificaat van het Forest Stewardship Council (FSC-keurmerk) wil krijgen. Dit betekent onder andere dat ze haar bossen duurzaam moet beheren en daaronder valt ook 'rekening houden met de vleermuizen'. Dat kan natuurlijk alleen als je weet welke vleermuizen in de bossen leven, waar ze zitten en welke eisen zij aan het bosbeheer stellen.

Workshop

Om de Wit-Russen te helpen is het plan opgevat om komende zomer voor hen een driedaagse workshop over het inventariseren van vleermuizen in bossen te organiseren. Die workshop wordt gegeven door twee vleermuisexperts uit Polen en Oekraïne. Dat heeft twee voordelen:

- 1) zo ontstaan er contacten tussen de Wit-Russen en collega's in de buurlanden van Wit-Rusland, wat mogelijkheden biedt voor het uitwisselen van kennis over gemeenschappelijke vleermuispopulaties (het is namelijk zeer waarschijnlijk dat vleermuizen tussen deze drie landen migreren);
- 2) de Pool en Oekraïner spreken, net als de Wit-Russen, Russisch. De communicatie verloopt dan makkelijker dan wanneer de workshop door een Nederlander in het Engels moet worden gegeven.

Herman Limpens en Peter Lina ondersteunen de Pool en Oekraïner bij het opzetten van de workshop. Beide hebben hiermee al ruime ervaring opgedaan in andere Oost-Europese landen. Zij doen dit op vrijwillige basis. De organisatie van de workshop in Wit-Rusland is in handen van de Wit-Russische Vogelbescherming, de enige natuurbeschermings-organisatie in het land. Binnen de vogelbescherming is een vleermuiswerkgroep actief, zodat er een basis is van waaruit de bescherming van vleermuizen in Wit-Rusland georganiseerd kan worden.

Help

De kosten van de workshop zijn begroot op ca. € 2.000,-. We hebben al een gift van € 75,- ontvangen en de Zoogdierenwerkgroep Zuid-Holland stelt batdetectoren beschikbaar. Help ook mee en doneer op bankrekening 19.83.42.950 van De Habitat Stichting te Arnhem, onder vermelding van 'Gift Vleermuizen Wit-Rusland'.

Bij voorbaat dank,

Meer weten over De Habitat Stichting? Ga naar www.dehabitatstichting.nl.

Publicatie met werktitel *'De vleermuizen vliegen uit'*

Een verzoek van de schrijver Simon Buschman tot medewerking

*Het grootse moment:
de vleermuizen vliegen uit,
tjikkend naar elkaar;
ze struinen met hun echo's
het insectennachtveld af.*

Het gedicht hierboven is een tanka, een van oudsher Japanse dichtvorm. Vandaag de dag is een nieuwe literaire vorm een tanka in combinatie met een prozatekst, een 'schaduwspoor' geheten. Deze vorm van 'tanka & schaduwspoor' beoefen ik graag; samen met medeauteurs die de prozateksten schrijven.

2011 is het jaar van de vleermuizen en het jaar van de tanka. Die twee wil ik goddeels laten samenvallen in een nieuwe publicatie; met als titel *'De vleermuizen vliegen uit'*.

Onlangs verschenen de bundels *'Gegeven de tijd'* (met 66 medeauteurs) en *'In ruime mate'* (met vier medeauteurs). Beide bundels zijn intussen uitverkocht (500 en 250 ex.). De uitgave van de derde bundel, *De vleermuizen vliegen uit*, is na november 2011 gepland.

[Hiervoor zoek ik jullie medewerking en samenwerking.](#)

Graag kom ik in contact met personen, zoals u en u en u, die aan dit project zouden willen meewerken of mij aanbevelingen voor andere medeauteurs kunnen doen.

Ik hoop op de medewerking van 10, bij voorkeur 15, vleermuisliefhebbers/kenners die bij twee gedichten van mijn hand een prozatekst willen schrijven. Spontaan en zeer gewaardeerd stuurde Ad Beenackers (psycholoog en natuurliefhebber) mij een tekst die met twee gedichten van mijn hand een voorbeeld er van zijn: 'tanka & schaduwspoor'. Zie kaders. In die geest zo'n 10 à 15 ervan zou geweldig zijn. Op die wijze geven wij aandacht aan het jaar van de vleermuizen en benutten wij (literair) schrijftalent uit de wereld van de vleermuisliefhebber/kenner.

In mijn mailwisseling met Ad Beenackers schreef hij ook een prachtige passage:

'De vleermuizen vliegen uit' is een mooie titel: voor vleermuizen kun je 'gedichten' lezen, of 'schaduwsporen' of de schrijvers van die gedichten en die schaduwsporen. Dat maakt dat wij ons ook een beetje als vleermuizen mogen gedragen. Ik voel me daar persoonlijk wel lekker bij. Vleermuizen geven nooit uitleg, bijvoorbeeld, om maar eens iets te noemen; zijn meer gehecht aan vragen, en vragen oproepen, dan aan antwoorden, en antwoorden geven, et cetera. De mentaliteit van de vleermuis is mij uit het hart gegrepen.

Ik hoop namelijk dat vleermuisliefhebbers/kenners vooral iets willen doen met dit impliciete thema: de mentaliteit van de vleermuis. *Wat doet-ie ons? Waarin raakt-ie ons? Hoe verdiep je je in de vleermuis? Wat reikt-ie ons aan? Wat roept dat bij je op? Tot welke overpeinzingen leidt dat? Want waarom vind je (van jongs af) de vleermuis zo bijzonder en zo inspirerend?* Ik zoek vleermuisliefhebbers/kenners die dat ook vinden, dat ook hebben en daarover een persoonlijke tekst (schaduwspoor) willen schrijven.

Ik zie uit naar uw reactie. Bij voorbaat veel dank.

Simon Buschman

(simonbuschman@planet.nl en www.simonbuschman.nl)

2011
HET JAAR VAN DE TANKA

Tanka

*Hoe gierzwaluwen,
- soms uit balans - optornen
tegen vlagen wind;
na een zwenking scheren ze
laag over golvend water.*

*Een vleermuislijfje
naast de staldeur - erboven
druk invlieggedrag;
al die miljoenen jaren
van wat komt, verblijft en gaat.*

Simon Buschman

Schaduwspoor

“De Heere sprak tot Mozes en Aäron, zeggende: van het gevogelte zult gij deze verfoeien, zij zullen niet gegeten worden: de arend, de havik, de zeearend, de gier, de kraai, de raaf, de struis, de nachtuil, de koekoek, de sperwer, de steenuil, het duikertje, de schuifuit, de kauw, de roerdomp, de pelikaan, de ooievaar, de reiger, de hop en de *vledermuis*.” (Statenbijbel 1905, Oude Testament, Leviticus 11: 13-19)

De ‘vledermuis’ als de laatste verfoeilijke ‘vogel’. Overigens heeft de mensheid zich aardig aan dit lijstje gehouden: de vleermuis en de struisvogel zijn de uitzonderingen die de regel mogen bevestigen.

Als kind in Brabant, op de boerderij, gooide ik vaak een kiezelsteentje in de lucht als ik een vleermuis aan zag komen. Die dook dan naar dat steentje, soms tot vlak boven mijn hoofd, maar het steentje werd nooit gegrepen. De vleermuis registreerde kennelijk pas op het allerlaatste moment dat hij niet met een insect te maken had.

Een vleermuis vangt zijn prooi niet, zoals een gierzwaluw, door hem uit de lucht te happen, maar door er zijn vleugels als een netje omheen te slaan. Ik begrijp dat wel: de vleermuis kan goed zien, is niet nachtblind, maar wil aftasten wat hij gevangen heeft, alvorens het in zijn mond te steken.

In Utrecht vliegen (op het oog) dezelfde vleermuizen rond als in Brabant. Soms gooi ik nog weleens een steentje in de lucht, maar deze vleermuizen reageren daar niet op. Ze stellen kennelijk al van verre vast dat ze in de maling genomen worden.

In mijn tuin wisselen de vleermuizen en de gierzwaluwen elkaar af: als de laatste gierzwaluw bij de huizen aan de overkant onder de dakrand gedoken is, komt de eerste vleermuis onder dezelfde dakrand tevoorschijn. Het is dan inmiddels zo donker, dat ik alleen aan de manier van vliegen zie dat de vleermuizen de gierzwaluwen hebben afgelost.

Vleermuizen en gierzwaluwen: ze zijn ongeveer even groot. Ze hebben voorts met elkaar gemeen dat ze nooit neerstrijken: ze vliegen naar buiten en blijven net zo lang in de lucht tot ze weer naar binnen vliegen. Hoe gaat dat ‘s morgens, als de zon opkomt, heb ik mij vaak afgevraagd, lossen ze elkaar dan net zo mooi af als ‘s avonds?

Ad Beenackers

Vleermuisvriendelijk object schildje

Door: Hillie Waning Vos, wolfje7@ziggo.nl

Op 7 juni om 10.00 is het 1^e vleermuisvriendelijk object schildje overhandigd aan de school Spreng-El uit Ane. Rosalie Leemgraven, ontwerpster van het schildje, en directeur G Wijffels van Natuur Milieu Overijssel hebben het schildje aan de muur van de school bevestigd.

Het schildje is mede mogelijk gemaakt door Natuur Milieu Overijssel, die van de Nederlandse Postcode Loterij een bedrag kreeg en deze beschikbaar stelde voor Fonds Lokaal Actief. Hier kunnen 10 groene groepen, die aangesloten zijn bij Natuur Milieu Overijssel, een beroep op doen.

Het project maakt deel uit van de Nederlandse Zoogdieren dichtbij huis. Elke basisschool in de gemeente Hardenberg heeft hiervoor een uitnodiging gehad en enkele scholen hebben hier gebruikt van gemaakt. Het kan zijn als thema; vleermuizen, braakballen pluizen, diersporen en lezingen.

Naast het ontwerpen van een vleermuis vriendelijk object schildje, zijn sponsors gezocht voor vleermuiskasten. Sonja Rasenberg van Groen Links heeft hierin bemiddeld en het bedrijf Foreco uit Dalfsen heeft het hout beschikbaar gesteld. De kasten worden gemaakt van Nobelwood, een alternatief voor hardhout. Nobelwood wordt gemaakt van dennenhout en met een biopolymer uit restafval van rietsuiker gemodificeerd tot een product dat lijkt op maar ook technisch functioneert als hardhout. Dus een duurzaam product en daar gaan we voor. Dat allemaal in het kader van het Europees Jaar van de Vleermuis,

Van Henk Steenbergen CDA Hardenberg heb ik een gift gekregen voor dit project. Leerlingen van het Speciaal Voortgezet Onderwijs De Hoeksteen uit Hardenberg maken 10 vleermuiskasten. De kasten worden verkocht en met het de opbrengst kunnen de volgende 10 kasten worden gemaakt. Of er moeten zich andere sponsors aandienen voor hout.

Van het vleermuisvriendelijk object schildje zijn er 50 gemaakt. Op het schildje komt de tekening van de ontwerper, tevens het logo van school en sponsor. Dan komen er weer nieuwe ontwerpen. Dit is om de burgers wat meer bij het project te betrekken. Het vleermuisvriendelijk object schildje is in 2008 in België (LIFE-project) gestart en hierbij werden mensen, door een wedstrijd, uitgedaagd om een ontwerp te maken.

De familie Knaken uit Sibculo kon het eerste een vleermuisvriendelijk object schildje aan hun woning bevestigen. Samen met zijn kleinzoon zette de heer des huizes het schildje aan zijn woning om duidelijk te maken dat zijn woning geschikt is als onderkomen voor vleermuizen.

Dit jaar is het Europees jaar van de Vleermuis en worden overal in Europa en daarbuiten aandacht geschonken aan onze vliegende zoogdieren. Ook gaat de aandacht uit naar de bescherming van hun zomer- en winterverblijven, de voedselgebieden en de routes ertussen. Vleermuispopulaties in steden consumeren tot 30.000 kilo aan insecten in een enkele nacht. Zij zijn de grote ongediertebestrijders waar soms geen rekening mee wordt gehouden.

Draagt u vleermuizen ook een warm hart en wilt u dit ook naar buiten laten weten? Dan kunt u een schildje aanvragen bij Hillie Waning Vos in Slagharen. Tel. 0523-682105 of E-mail; wolfje7@ziggo.nl.

A Ray of Hope Amid White-nose Syndrome

bron: zoogmail 2011 31

The Fort Drum Military Installation in northern New York is home to the U.S. Army's fabled 10th Mountain Division. It is also home to a maternity colony of little brown myotis - and those surprisingly resilient bats are providing a modest ray of hope amid the carnage of White-nose Syndrome, reports North County Public Radio of Canton, New York.

Army biologists have been monitoring that colony, where females gather each summer to give birth and raise their young, for years - well before WNS first appeared in a single cave, also in upstate New York, in February 2006, the radio station said.

WNS or the *Geomyces destructans* fungus that is its apparent cause, has now spread to 19 states and four Canadian provinces. The total bat population of New York and other impacted states has been decimated. Little brown myotis have been hit so hard that scientists predict the once-common species could be extinct in the northeastern United States within 15 years.

North County Public Radio says Chris Dobony is a Fort Drum fish and wildlife biologist who's been studying the maternity colony. He found that, although their numbers were drastically reduced, some of those bats survived White-nose Syndrome, healed from the damage and may, someday, help this battered species begin a slow recovery.

Reporter Nora Flaherty interviewed Dobony about his work.

He told Flaherty that the fungus seems to infect bats while they are hibernating in the winter and their immune systems appear to be almost shut down. "It doesn't seem that the fungus itself is killing the bats, but it's causing the bats to wake up during the middle of hibernation and use fat reserves" that are needed to get through the winter, Dobony told the radio station. Often, the bats "end up going out on the landscape in the middle of wintertime looking for insects, which obviously aren't there. And they will either starve to death or freeze to death out on the landscape."

Since "we have been monitoring our little brown colony, both prior to White-nose and after White-nose, we have some pretty good baseline information of the impacts to the overall populations, he said. "And one of the things that we've been able to document here is that **we are getting some survivors from White-nose.** ... We have actually seen a number of individuals survive not just one year or two years, but three and four years after being infected with White-nose or being exposed to it. That's a really cool finding."

In some hibernation sites hit by WNS, bat-mortality rates of up to 99 percent have been reported.

"Everybody thought that as soon you were infected, you were a dead bat," Dobony said, "but we are actually seeing that these guys can actually survive it. They are healing during the summer. We are actually able to capture some of the same individuals from the spring to the summer. We are seeing their wings are healing.

"So there's a little bit of hope in [that] the numbers aren't crashing down to zero in some cases," Dobony said. "In terms of recovering the species back to historic levels, if we can get rid of White-nose or kind of put White-nose in check, it's going to be a long time before those numbers are back up to where they historically were."

The way back will be long and uncertain, but the Fort Drum bats offer some hope that recovery is possible.

Bat Conservation International

Korte berichten

Nieuw Hollandse Waterlinie

Bron: Herman Limpens in Zoogmail 2011 10

Het projectbureau Nieuwe Hollandse Waterlinie heeft in het kader van het jaar van de vleermuis een grappige "vleermuisgame" laten maken.

<http://www.hollandsewaterlinie.nl/vleermuisgame/default.aspx>

Jaarverslag 2010 Vlegel

Door: Vlegel, H. Harteveld (secretariaat@vlegel.org)

Geachte relatie van de Vleermuiswerkgroep Gelderland,

Hierbij willen wij u laten weten dat ons jaarverslag 2010 uit is, boordevol informatie over onze activiteiten en wetenswaardigheden over de vleermuizen in Gelderland. Als u daarvoor belangstelling hebt, kunt u het jaarverslag downloaden van onze website:

www.vlegel.org/index.php?page=Jaarverslagen.

Vleermuisprotocol 2011

Door: Carolien van der Graaf, Vleermuiswerkgroep Nederland

Op 30 maart 2011 is het nieuwe, bijgestelde Vleermuisprotocol vastgesteld door de GaN, onder instemming van het bestuur van het Netwerk Groene Bureaus, de Zoogdiervereniging en de Dienst Landelijk Gebied. Hieronder volgt een kort overzicht van de belangrijkste aanpassingen.

[Tijdverlengingopnamen & sonogram-verplichting](#)

Ook voor soorten als gewone en ruige dwergvleermuis, laatvlieger en rosse vleermuis is een tijdverlenging (time expansion) detector + opname apparatuur nodig. Dit betekent dat het voortaan niet meer voldoende is om met het type detector (heterodyn; zoals de D100) te werken. De reden hiervoor is dat een hoge nauwkeurigheid bij waarnemingen en determinatie wordt nagestreefd.

Eén bezoek in de kraamtijd bij vliegroutes/foerageergebied

Om te onderzoeken of een vliegroute of foerageergebied essentieel is voor het functioneren van een vaste verblijfplek, is één bezoek in de kraamtijd nodig en tussen de bezoeken moet tenminste 6 tot 8 weken zitten.

Kortere inventarisatieronde

De minimale duur van een inventarisatieronde van grootoorvleermuizen is 2 uur (in plaats van 3 uur).

Kraamkolonies 's avonds opsporen

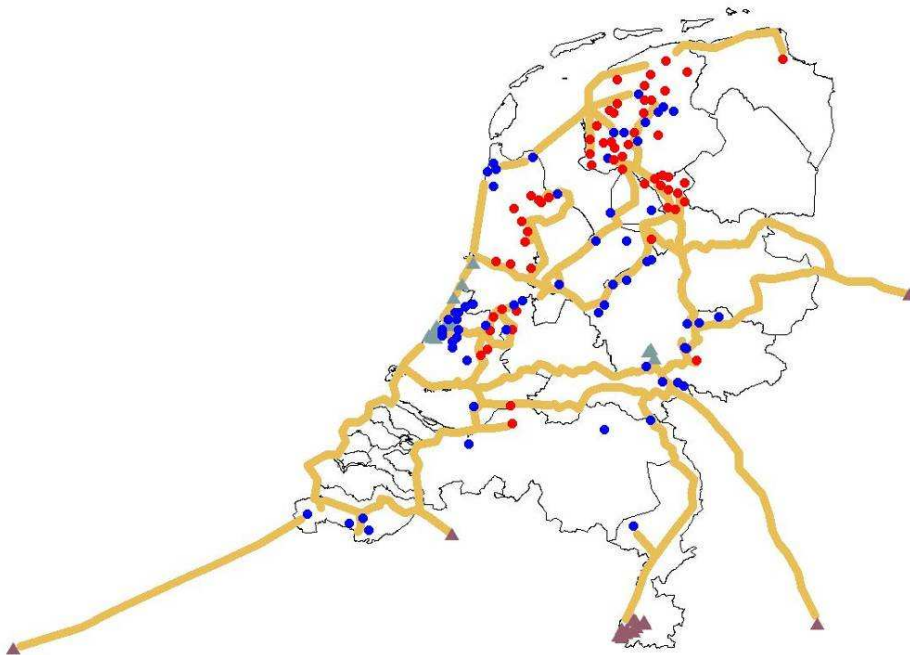
Kraamkolonies van laatvliegers kunnen het best in de avond (en niet in de ochtend) worden opgespoord. Dat is nu verplicht. Dat geldt ook voor kraamkolonies van de rosse vleermuizen. Hiervoor is 1 ronde voldoende.

Seizoenen

Let verder goed op het seizoen, waarin onderzoek wordt uitgevoerd. Bij een aantal soorten is de periode bijgesteld.

Vliegroutes van de meervleermuis als supplement

In tabblad 1 'aanwijzingen voor gebruik' is als supplement een kaart met de vliegroutes van de meervleermuis opgenomen.

supplement 7. Migratieroutes meervleermuis (A.J. Haarsma 2010) rood: vrouwenkolonie, blauw: mannenkolonie

Het protocol is te downloaden op:

- de website van het Netwerk Groene Bureaus (<http://www.netwerkgroenebureaus.nl/werken-aan-kwaliteit/vleermuisprotocol>)
- www.vleermuis.net onder download bestanden - handleiding vleermuisonderzoek

http://www.vleermuis.net/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=227&Itemid=449

Publicaties

Boekentip: 'Die Fledermäuse Europas'

bron: <http://www.vleermuis.net/forum/overig/literatuur-en-lezen/nieuwe-boeken.html>

Franz Krapp (2011). *Die Fledermäuse Europas, Ein umfassendes Handbuch zur Biologie, Verbreitung und Bestimmung*. Aula Verlag, Wiebelsheim. ISBN978-3-89104-751-4. Prijs 99,00 Euro.

Het Handbuch der Säugetiere Europas is een zeer compleet standaardwerk over de Europese zoogdieren. Uitgeverij Aula heeft de delen die over vleermuizen gaan nu samengevoegd, uitgebreid en geactualiseerd tot een wetenschappelijk handboek van meer dan 1200 pagina's. Grote voordeel hierbij is dat de aanschafkosten zijn gedaald van een slordige € 360 tot € 99. Nog een heel bedrag, maar daar staat dan ook wel wat tegenover. Alle Europese soorten worden uitvoerig behandeld: tussen de 15 en 50 pagina's per soort. Voor iedere soort worden uiterlijke kenmerken, skeletkenmerken, verspreiding, variatie binnen de soort, ecologie, voedsel, voortplanting, ontwikkeling, gedrag, zomerverblijven, winterverblijven, trek, geluiden en een uitgebreide literatuurlijst gegeven. Daarnaast zijn voor de verschillende soorten sonogrammen en verspreidingskaartjes opgenomen.

Over de kwaliteit van de inhoud valt nauwelijks te twijfelen. Al met al hebben zo'n dertig vooraanstaande vleermuisexperts eraan geschreven.

Achterin zijn fotopagina's opgenomen met van iedere soort een afbeelding. In vergelijking met de onlangs verschenen Nederlandse vertaling van 'Handbuch der Fledermäuse Europas und Nordwestafrikas' van Dietz en von Helversen is 'Die Fledermäuse Europas' minder rijk geïllustreerd. De tekst van 'Die Fledermäuse Europas' is echter aanmerkelijk uitgebreider en completer dan bij Dietz en Von Helversen.

Voor wie Duits kan: een aanrader! Een vertaling is waarschijnlijk niet te verwachten.

Bob

Boekentip: 'Over groeve De Keel'

bron: <http://www.vleermuis.net/forum/overig/literatuur-en-lezen/nieuwe-boeken.html>

Nog een boeiend boek, gaat niet over vleermuizen, maar vooral over het ontstaan van de mergelgroeve de Keel. Nu één van de belangrijkste overwinteringsplekken van vleermuizen net op de grens tussen Nederland en België bij het Albergkanaal. In het boek 'Over groeve De Keel' (2010) wordt uitgebreid verteld over onder andere de ontstaansgeschiedenis en functies van de groeve, de verschillende delen en hun eigenaren, ontginningsmethoden, het gebruik van de groeve tijdens oorlogen en voor de champignonkweek, het huidige gebruik als natuurreservaat voor hoofdzakelijk vleermuizen en de aanleg van het Albertkanaal en de gevolgen hiervan voor groeve De Keel en de bewoners erboven. Het geheel is rijkelijk geïllustreerd met foto's, kaarten en tekeningen.

'Over groeve De Keel. De boven- en ondergrondse geschiedenis van een kalksteengroeve en haar omgeving'

Auteur: Luck Walschot

Met bijdragen van: Jens Köster en Rudi Dortangs

Eindredactie: Marion Zijlema (Huis voor de Kunsten Limburg)

Informatie Groeve de Keel

Het boek is te koop voor 29.95 euro (excl. 6 euro verzendkosten voor Nederland en België). U kunt een of meerdere exemplaren bestellen door het bedrag over te maken op rekeningnummer 1198.40.198 ten name van Stichting Ondergrondse Werken, onder vermelding van naam en adres. U kunt ook een mailtje sturen naar sow@home.nl.

A-J

Boekentip: 'Zoogdiergids Overijssel'

'De zoogdieren van Overijssel. Voorkomen, verspreiding en ecologie van de in het wild levende zoogdieren.'

Redactie: A.D. Bode, A.J. Dijkstra, B. Hoekstra, R. Hoeve, R. Zollinger.

Waanders Uitgevers Zwolle, in samenwerking met de Zoogdierenwerkgroep Overijssel en Natuur en Milieu Overijssel, 1999. ISBN: 90 400 9312 1 €49,95 (luxe paperback)

Met veel plezier presenteren wij als Zoogdieren Werkgroep Overijssel onze nieuwe zoogdierenatlas, zo je wilt, 'De zoogdieren van Overijssel'. Dertien verschillende auteurs zijn al maanden bezig om een laagdrempelig zoogdierenboek te maken met daarin o.a. de meest actuele verspreidingsgegevens van alle zoogdieren die we in Overijssel kennen. Voorwaar geen kleinigheid. Neem dat samen met veel mooie foto's en je krijgt een prachtig boek. Het komt eind november uit, vlak voor Sinterklaas en Kerst. Hoef je over het eerste cadeau alvast niet meer na te denken...

Via de bijgevoegde link vind je wat meer informatie over het boek en de mogelijkheid tot bestellen:
<http://www.zoogdierverseniging.nl/node/1126>.

Agenda Nacht van de Vleermuis 2011

Friesland

Earnewâld, De Alde Feanen

Datum: 26 augustus 2011, 20.00 tot 23.00 uur
Locatie: bezoekerscentrum in Nationaal Park De Alde Feanen te Earnewâld
Organisatie: It Fryske Gea
Opgeven: **verplicht** via balie van het bezoekerscentrum: 0511-539618
Kosten: leden € 3, niet leden € 5. *Dit is inclusie koffie en thee.*

Programma:

Vrijdagavond 26 augustus organiseert It Fryske Gea een 'Nacht van de vleermuis' vanuit het bezoekerscentrum in Nationaal Park De Alde Feanen te Earnewâld. De avond duurt van 20.00 tot 23.00 uur en bestaat uit een lezing en een avondwandeling. De kosten bedragen voor leden € 3 en voor niet leden € 5. Dit is inclusie koffie en thee.

Groningen

Kropswolde, Diapresentatie en excursie

Datum: 22 augustus 2011, 19.30 uur
Locatie: Camping Meerwijck, Strandweg 2, 9606 PR Kropswolde
Informatie: tel: 0598 323 659

Programma:

Diapresentatie en excursie over vleermuizen.

Groningen, Noorderplantsoen

Datum: 26 augustus 2011 en 27 augustus 20:00-23:00 uur
Locatie: Noorderzon Performing Arts Festival Groningen / Stichting Noorderzon Groningen Akerkhof 12, Groningen bij Kleintje Kiosk
Aanmelden: bij Kleintje Kiosk (Speelweide bij Oranjesingel)
Organisatie: Vleermuizenwerkgroep Groningen
Informatie: <http://gelkinghe.web-log.nl/gelkinghe/2008/09/vleermuisbril.html>

Programma:

Europese Nacht van de vleermuis Groningen – speciale excursie door het Noorderplantsoen
Alles over supergoede oren, superveel eten, megalang slapen en superveel herrie maken.

Zet een vleermuisbril op en ervaar de wereld als een vleermuis en/of loop mee over de donkere paden van het park waar de vleermuizen vliegen en hoor ze ratelen en buzzen! Afsluiting met speciale vleermuisshow (niet bij regen!).

De excursies worden verzorgd door de Vleermuizenwerkgroep Groningen. Verzamelen en aanmelden bij Kleintje Kiosk (Speelweide bij Oranjesingel).

26 en 27 aug bij Kleintje Kiosk

- **20.00 – 21.00 uur:** Spelen met Vleermuisbrillen, leeftijd: 7+ , kosten: €1,50
Zie ook <http://gelkinghe.web-log.nl/gelkinghe/2008/09/vleermuisbril.html>
- **21.00 – 21.45 uur:** Vleermuisexcursie I: leeftijd 7+ , kosten: €1,50 (kinderen); €3.- (13+)
- **22.00 – 23.00 uur:** Vleermuisexcursie II: volwassenen, kosten: €3
Zie ook: <http://www.noorderzon.nl/index.php?id=3&play=170&type=k,p>

Groningen, diapresentatie en excursie in de Kinderwerktuin

Datum: 27 augustus 2011, aanvang 20.00 uur
Locatie: Kinderwerktuin Groningen, Beijumerweg 19c, Groningen
Opgeve: **verplicht via 050 542 22 26**

Programma:

Diapresentatie en excursie over vleermuizen.

Drenthe

Nationaal Park Dwingelerveld

Datum: 27 augustus 2011, 20:00 – 22:30 uur
Locatie: Bezoekerscentrum Dwingelderveld
Organisatie: Natuurmonumenten en Zoogdierenvereniging
Informatie: <http://www.natuurmonumenten.nl/content/vleermuizen-excursie>
Kosten: Kinderen (leden) €2,00, Kinderen (niet-leden) €4,00, Leden €5,00, niet-leden €7,00
Let op: Honden mogen helaas niet mee
Leeftijd: Geschikt voor kinderen vanaf 6 jaar!
Tip: Draag bedekkende kleding en controleer uzelf op teken na een bezoek in de natuur.

Programma:

Vleermuizen zijn prachtige zoogdieren. Volledig aangepast aan een leven in het donker en in de lucht. Deskundigen van de Zoogdierenvereniging zullen vanavond rond het bezoekerscentrum op zoek gaan naar deze mysterieuze dieren. Zoekt u mee?

Het is mogelijk dat een excursie niet door gaat. Neem van te voren contact op met de ledenservice of met het betreffende bezoekerscentrum.

Overijssel

Nijverdal, Fladderaars in de schemering op de Sallandse Heuvelrug

Datum: 18 augustus 2011, 20.00 - 22.00 uur
Locatie: bezoekerscentrum Sallandse Heuvelrug, Grotestraat 281 in Nijverdal
Organisatie: Staatsbosbeheer
Opgeven: Staatsbosbeheer, bezoekerscentrum Sallandse Heuvelrug, Grotestraat 281 in Nijverdal, tel. 0548 - 61 27 11.
Kosten: € 4,00 per deelnemer
Leeftijd: minimaal 12 jaar

Programma:

Voordat u naar buiten gaat vertelt de boswachter het een en ander over vleermuizen in het algemeen en over vleermuizen op de Sallandse Heuvelrug in het bijzonder. Daarna neemt hij u mee naar de rand van het bos en de heide waar u misschien wel vleermuizen ziet. Met een batdetector wordt geprobeerd geluiden op te vangen van vleermuizen. Aan de signalen is te horen om welke soort vleermuis het gaat.

Hellendoorn, fietsexcursie rond een oude ridderburcht

Datum: 26 augustus 2011, vanaf 20.30 uur
Locatie: Vertrek vanaf 'Klepperderk' t.o. C1000, Dorpsstraat 48-B, 7447 CT Hellendoorn
Organisatie: Anny Alferink / Ton Kappert
Opgeave: **verplicht** bij Anny Alferink / Ton Kappert tel. 0548-610237

Programma:

Fietsexcursie: Vleermuizen rond een oude ridderburcht

In het door de zoogdierenvereniging uitgeroepen Jaar van de Vleermuis sluiten we ons aan bij de Europese Nacht van de Vleermuis. We fietsen richting Schuilenburg waar de oude bomen en het open water een goede plek zijn om vleermuizen te zien. Met behulp van batdetectors kunnen we diverse soorten ook horen.

De Krim

Datum: 26 augustus 2011, vanaf 22.00 uur
Locatie: Turfstekerplein in De Krim
Organisatie: Hillie Waning Vos van Stichting Natuurbehoud Noordoost Overijssel
Informatie: Hillie Waning Vos tel 0523-682105 of snno@ziggo.nl

Programma:

Dit jaar, 2011, is tot het Europese jaar van de Vleermuis gekozen.

Overall in Europa wordt aandacht geschonken aan de vleermuizen. Zo zal in Nederland tijdens de Nacht van de Vleermuis op 26 en 27 augustus in heel Nederland diverse activiteiten worden georganiseerd. Was vorig jaar de locatie in Dedemsvaart en Staatsbosbeheerterrein in Hardenberg aan de beurt. Nu worden er excursies verzorgd in de plaatsen Balkbrug en De Krim. Tijdens deze nacht kunnen de mensen zelf eens met een batdetector werken. Een batdetector is een apparaatje waar men het geluid van een vleermuis hoorbaar maakt voor de mens. Er zijn meer dan 14 batdetectoren aanwezig.

Beide wandelingen zal ongeveer 1½ -2 uur duren. Aanbevolen om warme kleding mee te nemen. Er zijn geen kosten aan verbonden wel wordt een gift op prijs gesteld. Op verzoek kan men voor een excursie een afspraak gemaakt worden.

Balkbrug

Datum: **27 augustus 2011**, vanaf 22.00 uur
Locatie: op de parkeerplaats van de Plusmarkt in Balkbrug
Organisatie: Hillie Waning Vos, Stichting Natuurbehoud Noordost Overijssel
Informatie: Hillie Waning Vos tel 0523-682105 of snno@ziggo.nl

Programma:

Dit jaar, 2011, is tot het Europese jaar van de Vleermuis gekozen. Overall in Europa wordt aandacht geschonken aan de vleermuizen. Zo zal in Nederland tijdens de Nacht van de Vleermuis op 26 en 27 augustus in heel Nederland diverse activiteiten worden georganiseerd. Was vorig jaar de locatie in Dedemsvaart en Staatsbosbeheerterrein in Hardenberg aan de beurt. Nu worden er excursies verzorgd in de plaatsen Balkbrug en De Krim. Tijdens deze nacht kunnen de mensen zelf eens met een batdetector werken. Een batdetector is een apparaatje waar men het geluid van een vleermuis hoorbaar maakt voor de mens. Er zijn meer dan 14 batdetectoren aanwezig.

Beide wandelingen zal ongeveer 1½ -2 uur duren. Aanbevolen om warme kleding mee te nemen. Er zijn geen kosten aan verbonden wel wordt een gift op prijs gesteld. Op verzoek kan men voor een excursie een afspraak gemaakt worden.

Flevoland

Almere, Nacht in Almeerderhout (stadsbossen Almere)

Datum: **23 september 2011**, aanvang 20.00 uur, einde 21.30 uur.
Locatie: Almeerderhout, informatiecentrum De Kempphaan
Organisatie: Staatsbosbeheer
Opgeven: Aanmelden via telefoonnummer 036-5384416
Informatie: <http://www.staatsbosbeheer.nl/activiteiten/stadsbossen%20almere/nacht%20in%20het%20almeerderhout.aspx>
Tip: Draag stevige schoenen!
Kosten: volwassenen € 5,00, kinderen € 2,50.

Programma:

Overdag is het een drukte van belang in het Almeerderhout. wat gebeurt er als de nacht valt? Hoe bereiden ree, vos of vleermuis zich voor op het donker? Ga op pad met de boswachter en u komt er achter. Om de vleermuizen te kunnen horen, neemt de boswachter zijn batdetector mee.

Gelderland

Acquoy, Kunstfort Asperen

Datum: **26 augustus 2011**, vanaf 19.00 verzamelen in de Taveerne op het fort
Locatie: Kunstfort Asperen, Langendijk 60, 4151 BR Acquoy
Organisatie: Kunstfort Asperen
Contact: 06-43208218
Informatie: <http://www.kunstfortasperen.nl/page/bezoekersinfo>

Programma:

Tijdens de Nacht van de vleermuis is er een vleermuislezing en excursie op Kunstfort Asperen.

Vuren, Vleermuislezing en excursie op Fort Vuren

Datum: [26 augustus 2011](#). Verzamelen 19.00 uur in de Fortwachterij op het Fort.
Locatie: Fort Vuren, Waaldijk 29, 4214 LB Vuren, 0183 660950
Opgeven: **verplicht via www.wff.nl**.
Contact: 0183 660950
Informatie: www.wff.nl
Kosten: gratis.

Programma:

We beginnen vanaf 19.15 uur met een ook voor kinderen geschikte lezing over vleermuizen en enkele bijzonderheden over hoe er op fort Vuren met de vleermuizen om wordt gegaan. Vanaf 20.30 uur gaan we met "bat detectors" op en rond het forteiland op zoek naar jagende vleermuizen. Einde tegen 22.00 uur. Een leuke brochure over vleermuizen is gratis beschikbaar.

Lezing en Excursie door Herman Limpens van de Zoogdiervereniging met bijdragen van Wietse Meerman van Fort Vuren.

Aantal deelnemers: 40. Om iedereen op de excursie ook vleermuizen te laten beleven wordt het deelnemers aantal op 40 deelnemers begrensd.

Voorstonden

Datum: [26 augustus 2011](#), 20:15 tot 22:30 uur
Locatie: Parkeerplaats Voorstonden, Gelegen aan de Voorsterweg te Voorstonden naast perceel 142. Komende vanuit Brummen richting Voorst, is de Voorsterweg nadat Oeken is gepasseerd weg volgen tot T splitsing, rechtsaf
Organisatie: Natuurmonumenten
Contact: **Van tevoren aanmelden via website is verplicht!**
Boswachter 06-54 98 53 19.
Informatie: <http://www.natuurmonumenten.nl/content/vleermuizen-spotten-op-voorstonden>
Kosten: Leden €4,00, Niet-leden €7,00 (Neem a.u.b. gepast geld mee, u kunt niet pinnen!)
Let op: Honden mogen helaas niet mee
Tip: Vergeet uw verrekijker niet!
Leeftijd: Geschikt voor kinderen vanaf 12 jaar!

Programma:

Al eens het geluid van grootoren, dwergen, en franjestaarten gehoord? Tijdens deze vleermuizenocht gaat u samen met de boswachter over landgoed Voorstonden op zoek naar deze vleermuizen. Of wat te denken van de vleermuis met een baard, die ook op dit landgoed te horen is. De eerste vleermuizen vliegen al uit als het nog vrij licht is. Gaat u ook mee? Meldt u dan snel aan.

Batdetector

Vleermuizen kunnen ook in het donker hun weg vinden. Ze maken daarbij gebruik van 'sonar' of 'echolocatie'. De sonargeluiden zijn voor mensen niet tot nauwelijks te horen. De 'batdetector' zal de sonargeluiden niet alleen hoorbaar maken voor het menselijk oor, maar ook de verschillende soorten vleermuizen zijn te onderscheiden met de 'batdetector'. Iedere soort vleermuis maakt namelijk een eigen kenmerkend 'geluid'.

Mythen en fabels

Er is geen diersoort in Nederland waarover zoveel mythen en fabels de ronde gaan. Het is dan ook niet voor niets dat in heel Europa 2011 is uitgeroepen tot Jaar van de Vleermuis. Vliegen vleermuizen echt in je haar? Leven er vampiers in Nederland? Tijdens deze tocht hoort u wat er nu wel en niet waar is over deze mysterieuze jagers. En waarom er verschillende soorten vleermuizen leven op landgoed Voorstonden. Daarnaast is er voldoende tijd om te genieten van de rust en de stilte tijdens deze prachtige avondwandeling.

Ubbergen-Nijmegen, fietsexcursie Ooijpolder Gelderse Poort

Datum: [27 augustus 2011](#), 20:30 tot 23:30 uur
Locatie: Wylermeer (bruggetje aan de noordzijde)
Organisatie: Flora- en Faunawerkgroep Gelderse Poort
Aanmelden: via info@geldersepoort.net

Gids: Wouter Helmer
Meenemen: fiets en eventueel een zaklamp en een bat-detector mocht u hierover beschikken.

Programma:

In het laatste weekend van augustus organiseert de Zoogdiervereniging en de Vleermuiswerkgroep Nederland samen met anderen de Nacht van de Vleermuis (www.jaarvandevleermuizen.nl).

De Flora- en Faunawerkgroep Gelderse Poort nodigt u uit om op zaterdag 27 augustus 2011 op een fietsexcursie mee te gaan in de Ooijpolder. Wouter Helmer - vleermuisonderzoeker van het eerste uur - neemt ons mee op een ontdekkingsstocht door de Ooijpolder. Onderweg zullen we op een aantal locaties met behulp van een bat-detector zoeken naar vleermuizen. Een bat-detector is een apparaat dat de sonorgeluiden van vleermuizen omzet naar een voor mensen hoorbaar geluid. Deelname is gratis. Aanmelden kan door een e-mail te sturen aan info@geldersepoort.net

Verzamelen: om 20:30 uur bij het Wylmermeer (bruggetje aan de noordzijde); de excursie eindigt bij Nijmegen.

Lochem, landgoed Velhorst

Datum: 27 augustus 2011, 19:30 tot 21:30 uur, graag kwartier voor aanvang van excursie melden/afrekenen
Locatie: de Velhorst, bij de parkeerplaats met informatiepaneel, bij de ingang van het landgoed aan de Lage Weg, gem. Lochem **startplaats is niet bereikbaar per openbaar vervoer**
Organisatie: Natuurmonumenten
Opgave: **verplicht** via website, boswachter 06-54 28 06 55.
Informatie: <http://www.natuurmonumenten.nl/content/vleermuizen-spotten-op-de-velhorst>
Kosten: Kinderen (leden) €2,00, Kinderen (niet-leden) €2,00, Leden €4,00, niet-leden €7,00 q (Neem a.u.b. gepast geld mee, u kunt niet pinnen!)
Leeftijd: Geschikt voor kinderen vanaf 6 jaar!

Programma:

Tijdens deze vleermuizentocht gaat u samen met een vleermuizenkenner op zoek naar de vleermuizen op landgoed Velhorst. Er leven verschillende soorten vleermuizen op dit landgoed, zoals de rosse vleermuis, de dwergvleermuis, de laatvliëger en de watervleermuis. De eerste vleermuizen vliegen al uit als het nog vrij licht is. Vleermuizen kunnen ook in het donker hun weg vinden. Ze maken daarbij gebruik van 'sonar of echolocatie'. De sonargeluiden zijn voor mensen niet tot nauwelijks te horen. De 'batdetector' zal de sonargeluiden niet alleen hoorbaar maken voor het menselijk oor, maar ook de verschillende soorten vleermuizen zijn te onderscheiden met de 'batdetector'. Iedere soort vleermuis maakt namelijk een eigen kenmerkend 'geluid'.

U hoort enthousiaste verhalen over deze mysterieuze dieren, hoe ze leven en waarom er verschillende soorten vleermuizen leven op landgoed Velhorst. Daarnaast is er voldoende tijd om te genieten van de rust en de stilte tijdens deze prachtige avondwandeling.

Buiten kantooruren is voor noodgevallen de verantwoordelijke boswachter te bereiken onder 06-54 28 06 55.

Ermelo, midzomervleermuizenfeest Het Pakhuis

Datum: 27 augustus 2011
Locatie: Het Pakhuis Ermelo, Molenaarsplein 24, 3851 MZ Ermelo
Organisatie: Het Pakhuis Ermelo
Contact: Tel: 0341 760 777
Informatie: www.hetpakhuisermelo.nl/
Kosten: €2,50 per kind

Programma:

Het programma bestaat uit een educatieve presentatie voor kinderen, daarna gaan de kinderen vleermuis-vingerpoppetjes maken. Vervolgens hebben we Ruth Frederiks die een verhaal gaat vertellen uit haar boek 'Het spannendste boek van de Veluwe' waarin de vleermuis de hoofdrol speelt. We doen dit met een beamer presentatie met foto's van kasteel Staverden. Daar leven de vleermuizen in de ijskelder.

Aansluitend krijgen de kinderen spiegelstukjes om als een echte vleermuispotter het museum door te lopen en de vleermuizen te tellen die achter de panelen verscholen zitten. Kinderen leren spelenderwijs over de echolocatie.

Op 27 augustus is er 's avonds een vleermuisexperience. Om 20.00 uur ontvangt vleermuisdeskundige Rob Nijman de bezoekers met een presentatie over het leven van de vleermuizen en hun huisvesting. Vervolgens gaat de groep naar Landgoed Groevenbeek waar ze de verschillende vleermuizen in de vliegroutes kunnen waarnemen. Ook zal Rob proberen ze een aantal uitvliegers te laten zien.

Utrecht

Houten, Excursie rond Fort Honswijk

Datum: 26 augustus 2011. Aanvang is om 20.30 uur.
Locatie: wordt vermeld na aanmelding
Aanmelden: via bat@buys-van-nature.nl
Gids: Jan Buys
Deelnemers: Er is plaats voor slechts 20 deelnemers. Geef u dus alleen op, indien u ECHT van plan bent te komen.

Programma:

Onder leiding van Jan Buys is het de bedoeling om in en rond Fort Honswijk de vleermuizen te bezoeken. De organisatie is nog bezig de inhoud van deze interessante avond in te vullen. Na aanmelding ontvangt u bericht over de exacte startplek.

Loenen aan de Vecht

Datum: 26 augustus 2011, vanaf 20.30 uur.
Locatie: parkeerplaats van het voormalig Gemeentehuis, Molendijk te Loenen aan de Vecht
Gids: Engbert van Oort

Programma:

Op Vrijdag 26 augustus geeft Engbert van Oort een excursie in het dorp Loenen aan de Vecht.

Thema: Heeft U ook Vleermuizen in Huis? Een mooie wandeling door het centrum van het dorp met de mogelijkheid tot het waarnemen van 5 soorten vleermuizen. Kinderen zijn ook van harte welkom.

Wageningen, Vleermuisexcursie Grebbeberg

Datum: 26 augustus 2011 om 20:00 uur
Locatie: op de parkeerplaats naast de Erebegraafplaats op de Grebbeberg aan de provinciale weg N225, Grebbeweg 123 in Rhenen
Opgave: **Vooraf opgeven bij dennis.wansink@zoogdiervereniging.nl**
Excursieleider: Maja Kooistra
Deelnemers: Maximaal 20 personen

Utrecht, Eilandsteede Park Transwijk

Datum: 27 augustus 2011: 19.30 uur de inloop, 19.45 uur presentatie, 20.30 uur naar buiten op zoek naar vleermuizen
Locatie: Eilandsteede Park Transwijk, Utrecht
Organisatie: gemeente Utrecht, Afdeling Milieu en Duurzaamheid
Contact: nmc@utrecht.nl
Informatie: <http://www.utrecht.nl/smartsite.dws?id=354118>

Programma:

Om aandacht voor de bescherming van vleermuizen te vragen hebben de UNEP (het milieuprogramma van de Verenigde Naties) en het Europese EUROBAT, 2011 uitgeroepen tot het jaar van de vleermuis. De gemeente Utrecht grijpt dit initiatief aan om vleermuizen onder de aandacht te brengen.

Vleermuizen kun je in elke straat van Utrecht tegenkomen. Vleermuizen gebruiken ongeveer 20% van de gebouwen in de stad. Het gebouw 'De Inktpot' is beroemd vanwege de duizenden vleermuizen die er overwinteren. In de groene en waterrijke wijken komen de meeste vleermuizen voor. Haarzuilens, Amelisweerd, de Voorveldse Polder, de grotere parken, de forten en lunetten zijn belangrijke vleermuisgebieden.

Excursies in en rondom de stad Utrecht in het kader van het jaar van de vleermuizen 2011. Voor informatie en aanmelden activiteiten: nmc@utrecht.nl

Bunnik, Fort Vechten

Datum: [27 augustus 2011](#), vanaf 18:00 uur
Locatie: Fort Vechten, Marsdijk 2, 3981 HE Bunnik
Organisatie: Zoogdiervereniging
Contact: fortvechten@nieuwland.nl, tel: 030-65 65 285 (ma. tot vr: 08.30 - 17.00 uur)
Informatie: www.fortvechten.nl

Programma:

Heeft u altijd al iets willen weten van vleermuizen? Wilt u uw kinderen laten zien hoe interessant deze beestjes zijn? Kom dan op 27 augustus naar de "Nacht van de vleermuis" op Fort Vechten.

Samen met de Zoogdiervereniging bieden wij een interessant programma:

Op een groot filmdoek kunt u vleermuizen zien die op dat moment boven de gracht gefilmd worden met een infrarood camera. U kunt deelnemen aan een spannende zoektocht met batdetectors, of vleermuiskasten timmeren. Voor de kinderen van 4 tot 10 jaar is er een speciaal programma. Het fort is open vanaf 18.00 uur. Meer informatie over het programma op www.fortvechten.nl.

Op Fort Vechten leven veel vleermuizen. Een aantal overwintert op het fort in de gebouwen die speciaal geschikt zijn gemaakt. Andere soorten gebruiken het fort om te eten of om een partner te zoeken. We zijn blij met de vleermuizen op het fort, want ze zijn zeldzaam en daarom beschermd. Om aandacht te vragen voor het behoud van de soorten en hun leefomgeving is 2011

uitgeroepen tot het Europese Jaar van de Vleermuis. Genoeg redenen dus om deze beestjes extra aandacht te geven.

Woerden, Molenvliet(park)

Datum: [27 augustus 2011](#), vanaf 20:00 uur
Locatie: gebouw De lange Wiek 3 (in het Zuwe Zorgcentrum De Wiek), Dagvoorziening de Wiek Molenvlietbrink 313-315 3448 HT Woerden
Organisatie: IVN
Kosten: € 2 pp incl. koffie/thee/fris, aanmelden is niet nodig

Programma:

Een spannende avond is gegarandeerd als u samen met de IVN-gidsen op zoek gaat naar die mysterieuze, intrigerende en zo interessante nachtelijke fladderaars. Onder leiding van ervaren gidsen maakt u o.a. kennis met nachtelijke types als de laatvlieger, dwergvleermuis, en rosse vleermuis. Op zaterdag 27 augustus starten we om 20.00 uur in het gebouw De lange Wiek 3 (in het Zuwe Zorgcentrum De Wiek) met een korte presentatie over het leven van de vleermuizen en het ontstaan van het Molenvlietpark. Vervolgens gaan we bij het vallen van de nacht, gewapend met onze vleermuisdetectoren, naar buiten om op zoek te gaan naar de vleermuizen van Molenvliet(park). De wandeling is ook zeer geschikt en spannend voor kinderen.

Utrecht, excursie Lunetten

Datum: [2 september 2011](#)
Locatie: Lunetten, Utrecht
Organisatie: gemeente utrecht
Contact: nmc@utrecht.nl
Informatie: www.utrecht.nl

Programma:

Het jaar 2011 is uitgeroepen tot het jaar van de vleermuis. De gemeente Utrecht grijpt dit initiatief aan om vleermuizen onder de aandacht te brengen. Voor informatie en aanmelden activiteiten:

nmc@utrecht.nl

Utrecht, excursie Fort Blauwkapel

Datum: [2 september 2011](#)
Locatie: Fort Blauwkapel, Utrecht
Organisatie: gemeente utrecht
Contact: nmc@utrecht.nl
Informatie: www.utrecht.nl
Fortenmaand: informatie www.utrecht.nl/forten

Programma:

Het jaar 2011 is uitgeroepen tot het jaar van de vleermuis. De gemeente Utrecht grijpt dit initiatief aan om vleermuizen onder de aandacht te brengen. Voor informatie en aanmelden activiteiten: nmc@utrecht.nl

Tienhoven, rondvaart vleermuizen spotten in de Molenpolder

Datum: [2 september 2011](#). Verzamelen om 19.30 uur start rondvaart 20:00 tot 22:00 uur.
Locatie: Molenpolder, Westbroekse binnenweg 5, 3612 AE Tienhoven
Organisatie: Staatsbosbeheer
Opgave: **verplicht via www.groenhartcentrum.nl**
Deelnemers: maximaal 18 deelnemers
Kosten: Volwassen € 12, Kinderen (tot 12 jaar) € 6 (inclusief boekje met tips en wetenswaardigheden over vleermuizen)

Programma:

Batman op de boot- Vleermuizen spotten in de Molenpolder

Staatsbosbeheer organiseert op vrijdag 2 september a.s. in het kader van het "Jaar van de Vleermuizen" een vleermuisexcursie met de rondvaartboot in de Molenpolder.

Vrijwel iedereen heeft wel eens een vleermuis gezien, 's avonds in de tuin, op straat of in het park. In de schemering komen ze tevoorschijn om als ware luchtacrobaten achter muggen en motjes aan te jagen. Maar wist u dat vleermuizen heel bijzondere dieren zijn en een belangrijke plaats in de natuur innemen? Vleermuizen zijn bovendien heel nuttig, een volwassen vleermuis eet per jaar een kruiwagen vol muggen! Ze kunnen uitstekend in het donker vliegen en jagen vanwege egolocatie (soort radar). Ze gebruiken hiervoor ultrasone geluiden, die wij niet kunnen horen, maar met een apparaatje wel hoorbaar kunnen maken. De rondleiders hebben allebei een batdetector die de vleermuisgeluiden hoorbaar maakt voor mensen. Tijdens de rondvaart gaan we op zoek naar deze mysterieuze dieren.

Zoekt u mee?

Omdat er slechts plaats is voor 18 personen is opgave noodzakelijk. Bij slecht weer (harde regen / onweer) gaat de excursie niet door.

Leusden, roepende vleermuizen rond Leusden

Datum: [8 september 2011](#)
Locatie: en tijd zijn nog onbekend.
Organisatie: Centrum voor Natuur en Milieu 'De Schoolsteeg', Leusden.
Informatie: [Zoogdieratlas Utrecht, www.zoogdieratlas.nl](http://www.zoogdieratlas.nl)

Programma:

Eric Jansen van de Vleermuiswerkgroep Utrecht neemt jullie mee naar buiten om op zoek te gaan naar roepende vleermuizen. In deze tijd van het jaar vindt bij veel vleermuissoorten de paring plaats. Mannetjes van rosse vleermuizen en van dwergvleermuizen lokken vrouwtjes door naar ze te roepen. Dit geluid is voor mensen hoorbaar zonder bat detector.

Utrecht, Fort Rijnauwen

Datum: [15 september](#) en [29 september 2011](#), Aanvang 19.00 uur, einde 21.00 uur.
Locatie: Fort Rijnauwen, het hek rond het fort, Vossegatsedijk 5, 3981 HS Bunnik
Organisatie: Staatsbosbeheer
Informatie: <http://www.staatsbosbeheer.nl/activiteiten/nieuwe%20hollandse%20waterlinie/vleermuizen%20van%20fort%20rijnauwen.aspx>
Leeftijd: voor kinderen vanaf 10 jaar.
Kosten: voor volwassenen en kinderen € 4,00

Programma:

Afgelopen winter waren er honderden overwinterende vleermuizen op het fort, van maar liefst zeven verschillende soorten. Daarbij was ook de zeer zeldzame vale vleermuis. Tijdens deze excursie komt u alles te weten over deze vliegende zoogdieren. Hoe leven ze, wat eten ze en hoe werkt dat nou met die echolocatie? De boswachter van Staatsbosbeheer kan u er alles over vertellen.

Aanmelden is niet nodig.

Utrecht, excursie Fort de Klop

Datum: [16 september 2011](#)
Locatie: (let op: nieuwe plaats) Fort de Klop, Utrecht
Organisatie: gemeente utrecht
Contact: nmc@utrecht.nl
Informatie: www.utrecht.nl
Fortenmaand: informatie www.utrecht.nl/forten

Programma:

Het jaar 2011 is uitgeroepen tot het jaar van de vleermuis. De gemeente Utrecht grijpt dit initiatief aan om vleermuizen onder de aandacht te brengen. Voor informatie en aanmelden activiteiten: nmc@utrecht.nl

Utrecht, excursie Boerderij Wielrevelt Haarzuilens

Datum: [16 september 2011](#)
Locatie: Fort de Klop, Utrecht
Organisatie: gemeente utrecht
Contact: nmc@utrecht.nl
Informatie: www.natuurmonumenten.nl
/Haarzuilens

Programma:

Het jaar 2011 is uitgeroepen tot het jaar van de vleermuis. De gemeente Utrecht grijpt dit initiatief aan om vleermuizen onder de aandacht te brengen. Voor informatie en aanmelden activiteiten: nmc@utrecht.nl

Utrecht, excursie Fort Lunet I, II en III

Datum: [23 september 2011](#)
Locatie: Fort lunet, Utrecht
Organisatie: gemeente utrecht
Contact: nmc@utrecht.nl
Informatie: www.utrecht.nl

Programma:

Het jaar 2011 is uitgeroepen tot het jaar van de vleermuis. De gemeente Utrecht grijpt dit initiatief aan om vleermuizen onder de aandacht te brengen. Voor informatie en aanmelden activiteiten: nmc@utrecht.nl

Noord-Brabant

Breda, centrum

Datum: [26 augustus 2011](#), vanaf 21:00 uur
Locatie: Tolbrug / Tolbrugstraat 19 ; (huis "de trapkes").
Organisatie: Vleermuiswerkgroep Noord-Brabant
Opgeven: vleermuiswerkgroep@gmail.com
Leeftijd: Geschikt voor kinderen vanaf 8 jaar
Kosten: Kinderen (niet-leden) €7,00, Niet-leden €7,00, Leden €4,00, Kinderen (leden) €4,00
(Het bezoekerscentrum is 's avonds gesloten. Wilt u gepast geld meenemen?)
Let op: Honden mogen helaas niet mee
Tip: Neem een anti-muggenmiddel mee!

Programma:

Het laatste weekend van augustus is het de Europese Nacht van de Vleermuis. Ter gelegenheid daarvan organiseren enkele enthousiaste leden van de Vleermuiswerkgroep Noord-Brabant op vrijdagavond 26 augustus een vleermuizenexcursie in het centrum van Breda.

Samen met hen kun dan je vanaf 21.00 uur een wandeling maken in het centrum van Breda op zoek naar vleermuizen in de stad. We beginnen bij de Nieuwe haven om te zien of die al ontdekt is door de vleermuizen. We gaan kijken of we ze kunnen zien en ook horen met de hulp van een bat-detector. Afhankelijk wat we zien zal de wandeling een anderhalf tot twee uur duren. Iedereen is welkom. Meedoen is gratis.

Om enig inzicht te hebben van de aantal deelnemers mag je een mailtje sturen naar vleermuiswerkgroep@gmail.com

Roosendaal, Vrouwenhof

Datum: 26 augustus 2011, 21.30 tot ongeveer 22.30 uur.

Locatie: voor het Chinees restaurant in het Vrouwenhof, ligt aan de Laan van België

Organisatie: KNNV Roosendaal

Programma:

De KNNV afdeling Roosendaal organiseert op vrijdagavond 26 augustus tijdens de Nacht van de Vleermuis een vleermuizenexcursie. Samen met Ronald van Os gaan we om 21.30 uur het park het Vrouwenhof te Roosendaal in op zoek naar vleermuizen.

Het Vrouwenhof ligt bijna middenin de stad, heeft veel bomen, waterpartijen en lanen met oude bomen. Dit moet een ideale plek zijn voor een aantal soorten vleermuizen.

We gaan kijken of we ze kunnen zien en ook horen met de hulp van een bat-detector.

Iedereen is welkom.

Oisterwijk, Oisterwijkse Bossen en Vennen

Datum: 27 augustus 2011, 19:30 tot 22:00 uur

Locatie: Bezoekerscentrum Oisterwijk, Van Tienhovenlaan 5 5062 SK
Oisterwijk

Organisatie: Natuurmonumente3n

Opgeven: **verplicht** via website, tel: (013) 523 18 00

Informatie: <http://www.natuurmonumenten.nl/content/europese-nacht-van-de-vleermuis>

Leeftijd: Geschikt voor kinderen vanaf 8 jaar

Kosten: Kinderen (niet-leden) €7,00, Niet-leden €7,00, Leden €4,00, Kinderen (leden) €4,00
(Het bezoekerscentrum is 's avonds gesloten. Wilt u gepast geld meenemen?)

Let op: Honden mogen helaas niet mee

Tip: Neem een anti-muggenmiddel mee!

Programma:

De avond begint met een mooie diaprojectie waarbij u de gidsen van alles kunt vragen over het leven van vleermuizen. Dan volgt de excursie door het donkere bos. Met behulp van een batdetector spoort u dwergvleermuizen, watervleermuizen en misschien wel de rosse vleermuis op.

Deskundige gidsen nemen u mee.

Zuid-Limburg

Heerlen

Datum: 20 augustus 2011, vanaf 19.30 uur

Locatie: IVN home, Gallusstraat 1 6471 VD Heerlen/Aarveld

Organisatie: IVN Heerlen

Contact: 045-5712609 of heerlen@ivn-limburg.nl

Programma:

Het IVN Vereniging voor natuur- en milieueducatie, afdeling Heerlen, organiseert zaterdagavond 20 augustus de Nacht van de vleermuis, een kennismaking met de vleermuizen.

De deelname aan deze activiteit is gratis, men hoeft zich van tevoren niet aan te melden.

Deze avond zullen we proberen met de batdetector de normaal onhoorbare nachtelijke fladderaars te vinden. De excursie zal vooraf gegaan worden door een introductie over het leven van de vleermuis. U krijgt te horen dat de vele, vaak negatieve, fabels over deze beschermde dieren meestal op onwetendheid zijn gebaseerd. De vleermuis leidt namelijk een heel bijzonder leven en zal zelden overlast veroorzaken. Dit alles in het kader van het Jaar van de Vleermuizen.

Activiteiten NHGL, Nacht van de Vleermuis in Limburg

Datum: 26 en 27 augustus 2011 vanaf 20:00h
Organisatie: NHGL (Natuur Historisch Genootschap Limburg)
Informatie: www.nhgl.nl

Programma:

Door de Zoogdiervereniging is 2011 uitgeroepen als het jaar van de vleermuis. Eén van de hoogtepunten van het "Jaar van de Vleermuizen" wordt ongetwijfeld de nacht van de vleermuis in het laatste weekend van augustus. Deze nacht worden al meerdere jaren in Nederland georganiseerd en samen met verschillende Limburgse vleermuisexperts willen wij als zoogdierenwerkgroep Limburg - in het jaar van de vleermuis - dit groots aanpakken.

Op vrijdag- en zaterdagavond 27 augustus starten verspreid over Limburg diverse vleermuis-excursies. Hier krijgen geïnteresseerden de kans om samen met een expert op zoek te gaan naar diverse vleermuizen in onze provincie. Tijdens deze excursies wordt met een 'bat-detector' – die de sonargeluiden van vleermuizen omzetten naar voor mensen hoorbaar geluid – gezocht naar vleermuizen. Ook wordt er veel verteld over de biotopen en levenswijze van deze vleermuizen. Kortom een excursie voor iedereen die meer wil weten over deze spannende zoogdiersoort.

Op één excursie na starten alle excursies om 20:00h waarbij wordt begonnen met een korte introductie van de te verwachten vleermuizen in betreffend gebied en hoe deze met de batdetector zijn te onderscheiden. Vervolgens gaat de excursie het betreffend gebied in om de soorten te zoeken. Verspreid over Limburg zijn een zevental excursies georganiseerd, deze staan in onderstaande lijst weergegeven. Mochten er op het laatste moment nog excursies bijkomen staan deze vermeld op de website van het Natuur Historisch Genootschap Limburg (www.nhgl.nl).

Excursies op vrijdag 26 augustus

- **Afferden** - Ruïne kasteel Blijenbeek, vertrekpunt bij Ruïne. **Let op!: deze excursie start om 20:30h.** Excursieleider Henk Hendriks.
- **Arcen** – Landgoed Arcen, vertrekpunt bij de Schans. Excursieleider Henk Heijligers.

Excursies op zaterdag 27 augustus

- **Gulpen** – Kasteel Neubourg aan het Riebagervoetpad 1 in Gulpen. Excursieleider René Janssen
- Maastricht – Natuurtuinen Jekerdal. Excursieleider Ger Beckers.
- **Sittard** – Vertrekpunt parkeerplaats restaurant Biesenhof aan de Biesenweg. Excursieleider: Johannes Regelink
- **Nederweert**
- **Beesel** – Rijkelse Bemden, vertrekpunt is de parkeerplaats bij molen "De Grauwe Beer" aan de Kerkweg in Ouddorp-Beesel. Excursieleider: Wiel Aelen.
- **Venlo** – Zwarte water, vertrekpunt 1^e parkeerplaats vanuit Venlo aan Schandeloseweg. Excursieleider Egidia Van Grinsven
- **Castenraay** – Kerk van Castenraay. Excursieleiders Theo Bouten en Rien Eikmans.

Sittard

Datum: 26 augustus 2011, 20:30 uur
Locatie: start Ophovenermolen te Sittard
Organisatie: IVN Land van Swentibold

Programma:

IVN Land van Swentibold Born neemt deel aan de Nacht van de Vleermuis. We houden op vrijdagavond 26 augustus een vleermuizenwandeling. De start is bij de Ophovenermolen te Sittard en gaat via de Geleenbeek naar de vijver van het stadspark.

Noord-Holland

West-Beemster, Fort bij Spijkerboor (meerdere data)

Datum: 27 augustus en 30 oktober 2011
- 27 aug 2011: 13:00-14:30 uur, 13:30-15:00 uur, 14:00-15:30 uur, 14:30-16:00 uur, 15:00-16:30 uur, 15:30-17:00 uur.
- 30 okt 2011: 10:00-11:30 uur, 10:30-12:00 uur, 11:00-12:30 uur, 11:30-13:00 uur, 12:00-13:30 uur, 12:30-14:00 uur.
Locatie: Westdijk 46, 1464 PC West-Beemster, ten noordwesten van Purmerend.
Organisatie: Natuurmonumenten
Informatie: <http://www.natuurmonumenten.nl/content/fort-bij-spijkerboor-0>
Kosten: Leden €4,00, Niet-leden €7,00, Kinderen (tot 12 jaar) €2,00
Aanmelden: **verplicht** via <http://www.natuurmonumenten.nl/content/rondleiding-fort-bij-spijkerboor>

Programma:

Fort bij Spijkerboor is een van de 42 forten van de Stelling van Amsterdam. Deze verdedigingslinie werd tussen 1880 en 1913 rond de hoofdstad aangelegd en ontleende zijn kracht aan het water. Het voorterrein kon in twee dagen onder water worden gezet (inundatie). De forten zijn nooit daadwerkelijk voor verdediging gebruikt. Fort bij Spijkerboor is later als gevangenis gebruikt. De cellen zijn nog zichtbaar en ook de muurschilderingen die door gevangenen zijn gemaakt.

Natuur rond het fort

Doordat de forten niet toegankelijk waren heeft de directe omgeving zich kunnen ontwikkelen tot kleine natuur- en rustgebieden. Fort bij Spijkerboor is afgedekt met duinzand: er groeien planten die normaal alleen in de duinen voorkomen. In de fortgracht rusten tal van watervogels en de bosschages bieden goede nestgelegenheid voor vogels. De gangen naar de voormalige hefkoepels zijn ingericht als vleermuisonderkomen.

Excursie

Beleef het fort van binnen en van buiten met een excursie. Beelden, licht- en geluidsfragmenten nemen u mee in een mystiek verleden. Onze gidsen leiden u langs kookketels, wasruimtes, munitiekamers en draaikepelgeschut.

Routebeschrijving met openbaar vervoer:

Het fort is bereikbaar vanaf station Alkmaar (1 uur fietsen) en station Purmerend (30 minuten fietsen). Vanaf station Wormerveer kunt u over West-Grafdijk fietsen (45 minuten).

Vaartijden veerpont bij Fort Spijkerboor (2007): 1 jan t/m 6 mei: 10.00 - 18.00 uur (alleen op zaterdag en zondag), 12 mei t/m 9 september: 10.00 - 20.00 uur (dagelijks), 15 september t/m 31 december: 10.00 - 18.00 uur (alleen op zaterdag en zondag). Zie www.wormerland.nl

Routebeschrijving met eigen vervoer:

Met de auto Vanuit Amsterdam volgt u vanaf de Ringweg A 10 de richting Zaanstad. Neem op het knooppunt Coenplein de A7 en op het knooppunt Zaandam de afslag E22 Richting Putmerend. Ter hoogte van Purmerend kiest u de afslag Zuidoostbeemster. Aan het eind linksaf en vervolgens de eerste weg scherp naar links. U bevindt zich op de Zuiderweg. Rijd deze af tot de Beemster Ringvaart. Rechts ligt Fort bij Spijkerboor. Vanaf Alkmaar neemt u de N244 richting De Rijp. Neem de afslag Oost-Grafdijk en vervolg deze richting Beemster. Sla twee keer linksaf. U bevindt zich nu op de Westdijk. Rechts ligt Fort bij Spijkerboor.

Amsterdam, rondom de Oeverlanden

Datum: 26 augustus 2011

Programma:

Tijdens deze excursie gaat u kijken en luisteren naar deze mysterieuze nachtzoogdieren. De vleermuis excursie zal plaats vinden rondom de Oeverlanden.

Vogelenzang

Datum: 26 augustus 2011, start: 19.45 uur inleiding over vleermuizen (in het bezoekerscentrum); 20.30 uur excursie in duin, Vertrekpunt: ingang Oase
Locatie: 1^e Leyweg 6 in Vogelenzang
Organisatie: Bezoekerscentrum de Oranjekom
Opgeven: **Opgave verplicht!** 020-6087595 en www.waternet.nl
Leeftijd: Vanaf 8 jaar (kinderen alleen samen met een volwassene)
Kosten: gratis

Programma:

Bezoekerscentrum de Oranjekom organiseert een vleermuiswandeling. Met gids en vleermuisdetector wandelt u door het natuurgebied op zoek naar vleermuizen. Leer waar en hoe ze leven, de verschillen en overeenkomsten en wat er nou zo mooi is aan vleermuizen.

Hoofddorp

Datum: 26 augustus 2011, vanaf 19:30 uur
Locatie: NMCH aan de Wieger Bruinlaan 7 in Hoofddorp
Organisatie: Gemeente Haarlemmermeer

Programma:

Op 26 augustus organiseert de Gemeente Haarlemmermeer een vleermuisexcursie. Eerst een inleiding over het leven van de vleermuizen, en vervolgens naar buiten om met behulp van batdetectoren vleermuizen te spotten.

De avond zal begeleid worden vanuit het NMCH en is gratis.

Boekensteyn, Bezoekerscentrum Gooi en Vechtstreek

Datum: 26 augustus 2011, 20:30 tot 22:00 uur
Locatie: Bezoekerscentrum Gooi en Vechtstreek, Noordereinde 54b, 1243 JJ 's-Graveland
Organisatie: Natuurmonumenten, bezoekerscentrum Gooi en Vechtstreek
Opgeven: **verplicht!** Tel: (035) 656 30 80
Informatie: <http://www.natuurmonumenten.nl/content/nacht-van-de-vleermuis>
Kosten: Leden €5,00, Niet-leden €8,00, Kinderen (leden) €5,00, Kinderen (niet-leden) €8,00 (Wilt u gepast geld meenemen?)
Let op: Honden mogen helaas niet mee
Leeftijd: Kinderen vanaf 8 jaar

Programma:

Het laatste weekend van augustus is het de Europese Nacht van de Vleermuis. Ter gelegenheid daarvan organiseert Bezoekerscentrum Gooi en Vechtstreek een excursie voor gezinnen met kinderen vanaf 8 jaar. Na een korte presentatie over deze geheimzinnige dieren gaan we op pad met batdetectors waarmee de geluiden van vleermuizen hoorbaar maken voor mensen.

Zowel ouders als kinderen melden zich aan. Bij slecht weer gaat deze activiteit niet door!

Het bezoekerscentrum is 's avonds gesloten.
Draag bedekkende kleding en controleer uzelf op teken na een bezoek in de natuur.
Deze activiteit is niet geschikt als kinderfeestje.

Schoorl, Schoorlse Duinen

Datum: 27 augustus 2011, vanaf 20:30 – 22:30 uur
Locatie: bezoekerscentrum, Oorsprongweg 1, net buiten het centrum van Schoorl.
Organisatie: Staatsbosbeheer
Opgeven: **Vooraf aanmelden op telefoonnummer 072 509 33 52.**
Openingstijden dinsdag t/m zondag van 10:00-17:00 uur.
Kosten: €7.50 voor een volwassene en €5,50 voor kinderen tot en met 12 jaar.

Programma:

Dit jaar is door Eurobats uitgeroepen tot het "Jaar van de Vleermuis". Ook bij het bezoekerscentrum Schoorlse Duinen van Staatsbosbeheer is er veel aandacht voor deze mysterieuze zoogdieren. Onder leiding van vleermuisdeskundige Jan Boshamer, kunt u op zaterdag 27 augustus in de Schoorlse Duinen op zoek naar vleermuizen. Met een batdetector, een ultrasone geluidontvanger, kunnen verschillende soorten beluisterd worden. Met een sterke lamp zijn ze ook mooi te zien. De avond begint om 20:30 uur met een presentatie in het bezoekerscentrum Schoorlse Duinen. Duur: ruim 2 uur.

Op het moment dat de avondschemering valt en de laatste gierzwaluwen hogere luchtlagen opzoeken om te slapen, wordt hun plaats ongemerkt ingenomen door rosse vleermuizen. Hoewel zwaluwen en vleermuizen op dezelfde prooi jagen, namelijk insecten, concurreren ze elkaar niet. De zwaluwen zijn echte zichtjagers, die het daglicht nodig hebben om hun prooi te vinden. De vleermuizen hebben een heel andere manier om hun voedsel te lokaliseren. Zij gebruiken in het donker een bijzonder nauwkeurig echolocatie systeem.

Overveen, Landgoed Elswout NP Zuid-Kennemerland

Datum: 22 augustus 2011.
27 augustus 2011.
9 september 2011.
Locatie: Landgoed Elswout, Elswoutslaan 12a, Elswout.
Organisatie: Nationaal Park Zuid-Kennemerland
Informatie: <http://www.np-zuidkennemerland.nl/documents/overzicht-en-online-boeken.xml?lang=nl>
Kosten: €2,50.

Programma:

Nationaal Park Zuid-Kennemerland organiseert 22-8-2011, 27-8-2011 en 9-9-2011 een Spannende vleermuisexcursie waarbij met vleermuisdetectors de vleermuizen worden opgespoord op Landgoed Elswout. Duur 1,5 uur. Vanaf 8 jaar.

Overveen, Nationaal Park Zuid-Kennemerland

Datum: 27 augustus 2011 vanaf 20.45 uur.
Locatie: poortgebouw op Elswout, Elswoutslaan 12a Overveen
Organisatie: Nationaal Park Zuid-Kennemerland
Informatie: www.npzk.nl.

Programma:

Op 27 augustus bieden wij een vleermuis excursie aan vanuit het Nationaal Park Zuid-Kennemerland. Deze start vanaf het poortgebouw op Elswout om 20.45 uur. Vrijwillige excursieleiders van het NPZK verzorgen deze excursie.

Zuid-Holland

Rotterdam-Schiebroek, Schiebroekse park

Datum: 26 augustus 2011 vanaf 21:00 uur
Locatie: kantine van de vtv. Lusthof aan de Hazelaarweg 39 te Rotterdam-Schiebroek.
Organisatie: Vogel- Vleermuis- en Vlinderwerkgroep Noordrand en Vereniging voor Weer- en Sterrenkunde Euroster
Contact: Peter van Dalen, 010-4188467, Petertje.vleermuis@gmail.com
Informatie: www.Euroster-rotterdam.nl

Programma:

In het kader van het Jaar van de Vleermuis wordt er dit jaar in het hele land een Nacht van de Vleermuis gehouden.

Vrijdagavond 26 augustus is een ieder welkom voor een gecombineerd programma:

Om 21.00 uur wordt in de kantine van de vtv. Lusthof aan de Hazelaarweg 39 te Rotterdam-Schiebroek door beide organisaties informatie en uitleg gegeven.

Hierna begint de vleermuisexcursie in het Schiebroekse Park die na enige tijd zal worden onderbroken om geïnteresseerden de gelegenheid te geven een blik in het Heelal te werpen met behulp van telescopen.

Na de vleermuisexcursie is er in de kantine nog gelegenheid om apparatuur te bekijken of vragen te stellen. Dan is ook de nieuwste brochure "Vleermuizen" van de Zoogdiervereniging gratis verkrijgbaar.

Deelname is gratis maar een kleine bijdrage voor gemaakte kosten is altijd welkom.

Met het Openbaar Vervoer is de locatie bereikbaar met tramlijn 25 (halte Larikslaan/Kastanjesingel) of buslijn 35 (halte Abeelweg/Kastanjesingel).

Leiden, vleermuisexcursies Naturalis

Datum: 26 augustus 2011, 19.30 - 23.00 uur

Locatie: Naturalis, Darwinweg 2, 2333 CR Leiden, verzamelen bij bezoekersingang

Contact: **Opgave verplicht** bij A-J Haarsma, ahaarsma@dds.nl

Programma:

Na een kort lezing over vleermuizen in het pesthuis (start 19:30), zullen we vanaf museum Naturalis met een vleermuis excursie

Tijdens deze avondwandeling zullen we met een batdetecor naar vleermuizen zoeken. Er wordt informatie verstrekt over de waargenomen soorten, hun voorkomen en gedrag.

Noorden, Nieuwkoopse plassen, meerdere vaarexcursies

Datum: 26 augustus – 30 september 2011

- vrij 26 augustus 2011 20:30-22:30
- zat 27 augustus 2011 20:30-22:30
- zat 03 september 2011 20:30-22:30
- vrij 09 september 2011 20:00-22:00
- vrij 16 september 2011 20:00-22:00
- zat 17 september 2011 20:00-22:00
- vrij 23 september 2011 20:00-22:00, **Volgeboekt**
- zat 24 september 2011 20:00-22:00
- vrij 30 september 2011 20:00-22:00

Locatie: Nieuwkoopse plassen, Loswal naast de r.k. kerk aan de Simon van Capelweg, Noorden
Simon van Capelweg te Noorden naast de R.K.Kerk in Noorden. Er is ook gelegenheid tot parkeren.

Organisatie: Natuurmonumenten

Opgave: **Verplicht!** <http://www.natuurmonumenten.nl/content/schemeren-met-vleermuizen-7>

Kosten: Niet-leden €13,00, Kinderen (niet-leden) €6,50, Leden €8,00, Kinderen (leden) €4,00.
Steun je Natuurmonumenten? Dan krijg je op je lidmaatschapskaart korting van 5,00 voor volwassenen en 2,50 voor kinderen.(max. 4 personen per kaart)

Programma:

Ga mee op vaar excursie in de Nieuwkoopse plassen. Gewapend met fijngevoelige opsporingsapparaatjes en schijnwerpers speuren we naar vleermuizen die in het donker geruisloos jagen op insecten. Van een boot met mensen trekken water-, dwerg- en meervleermuis zich verbazingwekkend weinig aan. Mits we natuurlijk niet dansen en joelen, maar weten te genieten van de donkere stilte, waar je in lijkt te verdwalen. Bijzonder spannend voor kinderen.

Als het regent vliegen de vleermuizen niet, helaas gaat dan de excursie niet door

Let op afwijkende begin van de excursie!

Delft, vleermuisexcursie en lezing in de Delftse Hout

Datum: [26 augustus 2011](#), 20:30-22:00 uur
Locatie: Delftse Hout, start: De Papaver, Korftlaan 6 te Delft
Organisatie: IVN Delft
Informatie: www.ivn.nl/delft

Programma:

IVN Delft organiseert vrijdag 26 augustus in het kader van de nacht van de Vleermuis een lezing en excursie in de Delftse Hout.

Aanmelden is niet nodig en de deelname is gratis, voor meer informatie: www.ivn.nl/delft

Goedereede, Duinen van Goeree

Datum: [27 augustus 2011](#), 20:30-22:30 uur
Locatie: P-plaats Kantoor Natuurmonumenten, Oostdijkseweg 81a, 3235 Im Goedereede

Op de Haringvlietsluizen komend vanaf Voorne Putten afslag havens Stellendam nemen. Na ophaalbruggetje rechtsaf. In Havenhoofd rechtsaf. Vervolgens iedere afslag waar mogelijk rechtsaf slaan en 500 meter na de parkeerplaats Kwade hoek rechtsaf bij bord Deltakust de oprit inrijden. 3252 LM 81a voor de TomTom gebruikers.

Organisatie: Natuurmonumenten
Opgave: **verplicht!** bij VVV Ouddorp aan zee, 0187 681789 of www.natuurmonumenten.nl
Informatie: www.natuurmonumenten.nl
Kosten: Leden €4,00, niet-leden €7,00, jongeren tot 16 jaar €2,00 (Neem a.u.b. gepast geld mee, u kunt niet pinnen!)
Let op: Doe stevige schoenen aan! Neem warme kleding en/of regenkleding mee. Draag bedekkende kleding en controleer uzelf op teken na een bezoek in de natuur.
Leeftijd: Geschikt voor kinderen vanaf 12 jaar!

Programma:

De gids gaat op zoek naar vleermuizen die in de schemering rondvliegen. Deze zoeken insecten door geluidsgolven uit te zenden. In de buurt van het kantoor zijn bij waterpartijen er wel te vinden. Met een baddetector worden de geluidsgolven hoorbaar.

Nieuwkoop, van Batman tot vleermuis

Datum: [27 augustus 2011](#), 12:30 tot 16:30 uur
Locatie: Bezoekerscentrum Nieuwkoopse Plassen, Dorpsstraat 116, 2421 BC Nieuwkoop
Organisatie: Natuurmonumenten
Opgave: **verplicht** via de website
Informatie: <http://www.natuurmonumenten.nl/content/van-batman-tot-vleermuis>
Kosten: Leden €4,50, Niet-leden €7,50, Kinderen (leden) €4,50, Kinderen (niet-leden) €7,50

Programma:

2011 is een bijzonder jaar, namelijk het Jaar van de Vleermuizen. Over dit spannende beestje, ook wel de "Meester van de nachtelijke hemel" genoemd, bestaan veel vooroordelen. Zo zouden ze zich in je haren vast vliegen, bloed zuigen en kunnen ze mensen bijten. Extra aandacht voor dit bijzondere diertje is dus niet overbodig.

Op de dag van de vleermuis zet Natuurmonumenten de vleermuis in het zonnetje met een feestelijke en leerzame dag gericht op ouders en kinderen in het bezoekerscentrum Nieuwkoopse Plassen. Boswachter John Pietersen is vleermuizenkenner. Hij geeft die dag 3 keer een presentatie voor de jeugd

De presentatie is gericht op verschillende leeftijdsgroepen

- 12.30 tot 13.30 uur kinderen van 4 - 6 jaar
- 14.00 tot 15.00 uur kinderen van 7 tot 9 jaar
- 15.30 tot 16.30 uur kinderen van 10 tot 12 jaar

Zeeland

Cadzand, Zeeuws Vlaanderen

Datum: 26 augustus 2011, 21.00 - 22.30 uur
Locatie: De Knokkert. Start: P-plaats aan de Knokkertweg, Cadzand.
Organisatie: Staatsbosbeheer
Aanmelden: boswachter Marijke Lieman T 0117-306068, m.lieman@staatsbosbeheer.nl
Tips: Stevige schoenen, laarzen.

Programma:

2011 is het Europese Jaar van de Vleermuis. Staatsbosbeheer wil iedereen kennis laten maken met dit zoogdier. Want een dier dat kan vliegen met zijn handen, kan zien met zijn oren en dat slapend aan zijn tenen hangt; dat moet wel een bijzonder dier zijn. Wilt u meer weten? Ga dan mee met één van deze extra excursies in het jaar van de vleermuis.

Ellewoutsdijk, Zwaakse Weel

Datum: 26 augustus 2011, vanaf 20.30 uur - 22.30 uur
Locatie: Fort Ellewoutsdijk, Het fort ligt aan de Fortweg in Ellewoutsdijk
Organisatie: Natuurmonumenten
Opgeven: **Aanmelden verplicht!** op www.natuurmonumenten.nl of 0113-644044
Informatie: <http://www.natuurmonumenten.nl/content/fort-ellewoutsdijk-0>
Kosten: Leden €5,00, Niet-leden €8,00, Kinderen (tot 12 jaar) €3,00
Tip: Een zaklantaarn is aan te bevelen.

Programma:

Vrijdagavond 26 augustus zijn belangstellenden van harte welkom bij de vleermuisexcursie door de Zwaakse Weel. We verzamelen om 20.30 uur bij de ingang van Fort Ellewoutsdijk. De gids legt eerst een en ander uit over vleermuizen met beeld en geluid. Daarna gaan we op pad. Met behulp van een batdetector hopen we de vleermuizen die hier zitten te horen. Dit apparaatje zorgt ervoor dat de geluiden die vleermuizen produceren hoorbaar worden voor ons. We sluiten de avond tegen 22.30 uur af met een drankje.

Aanmelden voor deze excursie kunt u doen via de site van Natuurmonumenten (www.natuurmonumenten.nl) of via eenheid Schelde van Natuurmonumenten op telefoonnummer 0113-644044.

Routebeschrijving vanaf Goes:

Rij naar 's-Gravenpolder en ga bij de stoplichting rechtsaf de Bernhardweg op. Deze weg gaat nadat u over het spoor van de Stoomtrein bent gekomen over in de Schoorkenszandweg. Voorbij de afslag Nisse Heinkenszand aan uw rechterkant gaat deze weg over in de Kruiningenpolderweg. Wanneer u bij een verkeersdrempel komt waar 60km per uur is toegestaan, gaat u linksaf de Stelsedijk op richting Kwadendamme en meteen weer rechtsaf de Dierikweg op richting Oudelande. U rijdt door het dorp Oudelande en bij de T-splitting gaat u rechtsaf de Zwinweg op richting Ellewoutsdijk. U rijdt Ellewoutsdijk in, de Langeviele. Deze straat gaat over in de Zomerstraat en aan het einde van deze straat houdt u links aan (Hellewoutstraat). Bij de zeedijk kunt u rechts schuin naar boven. Deze weg, Nieuwendijk en Fortweg, blijft u volgen en brengt u bij het fort.

Agenda

'Hokkenvulactie' vleermuizen voor de Gelderse Zoogdieratlas.nl

Datum: 19 aug '11 20:00-23:30 uur
Locatie: Achterhoek (Zuid-Oostelijk deel)
Organisatie: Vlegel
Contact: Tjeerd Kooij, tkooij@ekoza.nl
of Neeltje Huizenga, neeltje.huizenga@zoogdiervere-niging.nl
Informatie: www.zoogdieratlas.nl,
Zoogdieratlas Gelderland

Programma:

In 2010 zijn er diverse oproepen geweest om vleermuiswaarnemingen door te geven en die hebben al heel wat nieuwe gegevens opgeleverd. In een aantal regio's zijn er door Vlegeleden excursies geweest om witte plekken op te vullen. Ook in 2011 willen we nog zoveel mogelijk waarnemingen verzamelen in het kader van de zoogdieratlas.

Met name bij de algemene vleermuissoorten (o.a. gewone dwergvleermuis, watervleermuis, rosse vleermuis en laatvlieger) zijn er nogal wat witte gebieden in Gelderland. Om de hoeveelheid waarnemingen van deze soorten voor de Zoogdieratlas te doen toenemen, organiseren we op diverse data een hokken vulactie met de auto!

We willen met een aantal auto's (3 personen per auto) de 'witte' gebieden in Gelderland langs gaan rijden en zowel vanuit de auto, als zo nu en dan te voet waarnemingen noteren.

We zijn op zoek naar personen die:

- willen rijden (er staat een km vergoeding tegenover)
- vleermuizen met een bat-detector herkennen
- route bepalen / waarnemingen noteren

Mocht je op andere data zelfstandig op stap willen om hokken te vullen kan dat natuurlijk, laat het ons dan wel even weten dan kunnen we bekijken welke gebieden nog leeg zijn.

Lezing vleermuizen, Bergschenhoek (Zuid-Holland)

Datum: 2 september 2011
Informatie: volgt, zie agenda
www.vleermuis.net

Vleermuizen op kerkzolders Ablasserwaard / Vijfheerenlanden

Datum: zaterdag 3 september 2011
Organisatie: Zoogdierwerkgroep Zuid-Holland

Contact: Bart Noort, bart@vleermuis.org
Informatie: www.zwgzh.nl

Programma:

We gaan op 3 september een aantal kerkzolders inventariseren die in het recente verleden bewoond werden door kolonies grootoovleermuizen en soms ook andere soorten, zoals baardvleermuis.

Nestkasten controle vleermuizen in Loetbos en Kralingse Bos, Rotterdam (Zuid-Holland)

Datum: zaterdag 17 september 2011
Organisatie: Zoogdierwerkgroep Zuid-Holland
Contact: Gerben Achterkamp, gerben_a@dds.nl
Informatie: www.zwgzh.nl

Programma:

Op zaterdag 17 september gaan we een groot aantal nestkasten controleren op het voorkomen van met name ruige dwergvleermuizen. In de kasten worden uiteindelijk meestal vele tientallen vleermuizen aangetroffen.

Vleermuizen Monstertocht Haaglanden en Rijnstreek (Zuid-Holland)

Datum: zaterdagavond 1 oktober 2011
Organisatie: Zoogdierwerkgroep Zuid-Holland
Contact: Kees Mostert, kmos@xs4all.nl
Informatie: www.zwgzh.nl

Programma:

Vanavond gaan we een aantal gebieden inventariseren op vleermuizen in de Haaglanden en de Rijnstreek. Twee dagen voor de excursie komt de definitieve bevestiging aan de mensen die zich hebben opgegeven of de excursie doorgaat in verband met de weersvooruitzichten.

Zoeken naar de tweekleurige omgeving Leiden (Zuid-Holland)

Datum: vrijdagavond 28 oktober 2011
Organisatie: Zoogdierwerkgroep Zuid-Holland
Contact: Gerben Achterkamp, gerben_a@dds.nl
Informatie: www.zwgzh.nl

Programma:

Voorafgaand aan de jaarlijkse bijeenkomst gaan we op een aantal kansrijke locaties in de

ruime omgeving van Leiden op zoek naar tweekleurige vleermuizen. Dit zijn gebieden waar in de afgelopen jaren vonden en/of foeragerende dieren zijn gehoord. Dit zijn onder meer enkele parken in Zoetermeer en enkele locaties in Den Haag en Rotterdam. Liefst met zoveel mogelijk mensen zodat we veel zoveel mogelijk locaties met twee mensen kunnen bezoeken. Zoogdierenwerkgroep Zuid-Holland biedt enthousiastelingen een slaapplek en ontbijt aan zodat iedereen 's ochtens vroeg fris en op tijd naar de VLEN-dag in Naturalis kan.

Vlen-dag 2011 (Zuid-Holland)

Datum: 29 okt '11, 10:00-17:00 uur
Organisatie: Vleermuiswerkgroep Nederland
Locatie: Naturalis, Darwinweg 2, 2333 CR Leiden, 071-5687600, publieksingang Pesthuislaan
Parkeren: Navigatieadres parkeerplaats; Het parkeerterrein op de kruising Darwinweg/Hipocratespad heeft geen postadres.
Contact: Annemieke Oudehand, a_ouwehand@yahoo.com
Informatie: www.vleermuis.net

Programma:

De jaarlijkse Vlendag komt er weer aan en is wederom op de laatste zaterdag van oktober. De Vlendag is een dag met lezingen over vleermuizen, vleermuisonderzoek en andere vleermuiswetenswaardigheden. Tevens is de Vlendag een dag waarop alle personen die geïnteresseerd zijn in vleermuizen elkaar kunnen ontmoeten. De Vlendag zal dit jaar worden gehouden in Naturalis te Leiden.

WABO-Workshop Natuur

Datum: 18 oktober 2011
Locatie: Driebergen
Organisatie: Zoogdierverseniging
Contact: telefoon 024-7410500 of secretariaat@zoogdierverseniging.nl
Informatie: www.zoogdierverseniging.nl
Docenten: Stefan Vreugdenhil (Zoogdierverseniging) en Edwin Koot (De Bomenstichting)
Kosten: De standaardprijs is € 395,- excl. BTW (inclusief cursusmateriaal, koffie, thee en lunches). Bomenstichting-abonnees en -sponsors en organisaties die een abonnement op de Nationale Databank Flora en Fauna (Gegevensautoriteit Natuur) hebben, betalen het gereduceerde tarief van €315.

Ook de tweede en volgende deelnemer van een organisatie krijgt deze korting van 20% op de standaardprijs.

Programma:

Deze workshop is er voor WABO coördinatoren, boomspecialisten, ecologische adviseurs en beleidsmedewerkers. Door de introductie van de omgevingsvergunning (WABO) moeten bouw-, sloop- en kapaanvragen snel en accuraat beoordeeld worden. Het bevoegd gezag moet direct in kunnen schatten of er sprake is van activiteiten waarvoor een kapvergunning nodig is en/of een ontheffing, omdat er in het plangebied beschermde diersoorten voorkomen.

De workshop gaat in op de achtergronden van wet- en regelgeving voor natuur dichtbij huis: Flora- en faunawet en Kapverordeningen. 's Morgens geven de Zoogdierverseniging (namens de VOFF) en de Bomenstichting ieder vanuit hun eigen expertise aan hoe de natuurcomponent van projecten op eenvoudige wijze beoordeeld kan worden. Praktische tips en richtlijnen voor een vlotte en zorgvuldige beoordeling van aanvragen zijn het gevolg. 's Middags worden de regels en richtlijnen getoetst in de praktijk.

Vleermuizen en planologie

Datum: 15, 22 en 29 november 2011
Locatie: Natuurplaza Nijmegen (campus Radboud Universiteit)
Organisatie: Zoogdierverseniging
Contact: telefoon 024-7410500 of secretariaat@zoogdierverseniging.nl
Informatie: www.zoogdierverseniging.nl
Docenten: Herman Limpens en Johannes Regelink
Kosten: € 960,- p.p. inclusief cursusmateriaal, koffie, thee en lunches

Programma:

Deze cursus is er voor (veld)medewerkers van ecologische adviesbureaus, ecologen, planologen en projectleiders van m.e.r.-bureaus, en van overheden die met vleermuizen, ruimtelijke ingrepen en wetgeving te maken krijgen. Doordat zowel opdrachtgevers als opdrachtnemers deelnemen, ontstaat een unieke leersituatie.

Cursisten beschikken na afronding van de cursus over actuele kennis van ecologie en landschapsgebruik van de Nederlandse vleermuizen, de wetgeving, vleermuisinventarisatiemethoden en kunnen deze kennis inzetten in hun eigen situatie.

Vernieuwde inhoud!

Elke keer als we de cursus 'Vleermuizen en planologie' geven, wordt de inhoud aangepast aan de meest actuele inzichten en ontwikkelingen. Naast herziening van het toetsingskader van Dienst Regelingen (onthefingen versus positieve afwijzing) worden in deze cursus ook de consequenties van de WABO ('omgevingsvergunning') belicht.

Cursus Herkennen van potentiële vleermuiswaarden - in het kader van quickscans en ander ecologisch vooronderzoek

Datum: 5 en 12 december 2011
Locatie: Driebergen
Organisatie: Zoogdiervereniging
Contact: telefoon 024-7410500 of
secretariaat@zoogdiervereniging.nl
Informatie: www.zoogdiervereniging.nl
Docenten: Erik Korsten, Johannes
Regelink en Herman Limpens
Kosten: € 700,- p.p. inclusief
cursusmateriaal, koffie, thee en
lunches

Programma:

De cursus is er voor (veld)medewerkers en ecologen van ecologische adviesbureaus en overheden die met vleermuizen, ingrepen en wetgeving te maken krijgen. De cursus is tevens zeer bruikbaar voor ambtenaren die het kader van de Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht (WABO) de noodzaak van onderzoek naar vleermuizen moeten bepalen.

Tijdens deze workshop leren deelnemers hoe ze overdag van een gebouw of gebied de potentiële waarden voor vleermuizen zo goed mogelijk kunnen inschatten. Belangrijk onderdeel is bovendien het waar nodig concreet aanbevelen van aanvullend onderzoek

volgens de voorschriften van het protocol vleermuisonderzoek. De workshop bestaat uit twee dagen waarbij theorie- en een praktijk gecombineerd worden.

Wintercursus Griftsteede in Utrecht (Utrecht)

Datum: 10 december 2011
Locatie: Griftsteede, Utrecht
Organisatie: gemeente utrecht
Contact: nmc@utrecht.nl
Informatie: www.utrecht.nl

Programma:

Het jaar 2011 is uitgeroepen tot het jaar van de vleermuis. De gemeente Utrecht grijpt dit initiatief aan om vleermuizen onder de aandacht te brengen. Voor informatie en aanmelden activiteiten: nmc@utrecht.nl

- advertentie -

BioQuip

Het adres voor vleermuisdetectors

Tevens veerunsters en zoogdiervallen

E. de Boer van Rijkstraat 13
2331 HH Leiden

tel.: 071 -531 49 79

fax: 071 -576 62 68

e-mail: bioquip@zonnet.nl

ook tijdens de avonduren bereikbaar

Adressen

Vleermuiswerkgroep Nederland

Secretaris: Anne Jifke Haarsma, tel: 06 - 16392155, Rijnlaan 153, 2105 XM Heemstede.
Publiciteit en Ledenadministratie: Saskia Roselaar, saskiaroselaar@hotmail.com.
Overige bestuursleden: René Janssen, tel: 06-45454914, Leonie de Kluys, tel: 06 - 41482817, Carolien van der Graaf, tel: 070 - 8892222, Annemieke Ouwehand, tel: 026-4951448, www.vleermuis.net, e-mail: vlen@vleermuis.net

Zoogdiervereniging

Radboud Universiteit, Natuurplaza (Mercator III), Toernooiveld 1, tel: 024-7410500, site: www.zoogdiervereniging.nl,
Wintertellingen: Vilmar Dijkstra, e-mail: v.dijkstra@zoogdiervereniging.nl
Databankbeheerder: Martijn Vanoene zoogdier@zoogdiervereniging.nl of martijn.vanoene@zoogdiervereniging.nl

Provinciale Werkgroepen

Friesland: Fryske Feriening foar Fjildbiology (FFF)

Coördinator: Teddy Dolstra, tel: 0621 686354, Weerdijk 13, 8488 GN Nijeholtwolde, e-mail: tdolstra@xs4all.nl

Groningen: Vleermuiswerkgroep Groningen

Contactpersoon: Klarissa Nienhuys, van Speykstraat 16, 9726 BL Groningen, 050-312 0741, e-mail: klnienhuys@zonnet.nl

Drenthe: Vleermuiswerkgroep Drenthe (VLED)

Provinciaal coördinator: Reinier Meijer, tel: 0592 -372359, Zwartwatersweg 103, 9402 SM Assen, e-mail: vled@vzz.nl

Overijssel: ZWG- Overijssel

Secretariaat: p/a N & M Overijssel
Contactpersoon: Henk Mellema, tel: 06 42948903, Korenbloemstraat 114, 8013 XM Zwolle, e-mail: henkmellema@planet.nl

Vleermuiswerkgroep Deventer

Contactpersoon: Tom Dekker, Molenweg 69 7431BH Diepenveen, tel: 06 54623388, e-mail: tom@imd-ma.nl

Gelderland: VLEGEL

Secretaris: Hans Hartvelt, tel. 0318-430898, Lijsterbeslaan 7, 6721 CW Bennekom, e-mail: secretariaat@vlegel.org

Wintertellingen: Gerhard Glas, tel. 026-4432879

Flevoland:

Contactpersoon: Jeroen Reinhold, tel: 0320 - 231971, Archipel 35-44, 8224 HK Lelystad, e-mail: reinhold@landschapsbeheer.net

Noord-Holland: NOZOS

Contactpersoon: **wordt gezocht**

Gooise Vleermuiswerkgroep (GVW)

Contactpersoon: Robert Bekenkamp e-mail: rbeke@chello.nl
website: home.zonnet.nl/myotis2/gooi.htm

Zuid-Holland: ZWG- ZH

Contactpersoon: Kees Mostert, 015-2145073 Palamedestraat74, 2612 XS Delft, info@zwgzh.nl

Utrecht: VLEU

Contactpersoon: Eric Jansen, tel: 030 - 2722644, Vermeulenstraat 164, 3572 WT Utrecht, e-mail: eajansen@zonnet.nl
Monitoring: Zomer Bruijn, tel: 033 - 4622974), Nieuwstraat 23, 3811 JX Amersfoort

Noord-Brabant: VWG-NB

Contactpersoon: Frans Hijnen
Wintertellingen: René Janssen
Kastencoördinator: Henk de Wit, 073-5321664, jfgdewit@home.nl vleermuis.brabant@planet.nl

Vleermuisstichting Noord Brabant

Contactpersoon: Ad van Poppel, tel: 013 - 4552030, Griegstraat 449, 5011 HL Tilburg

Limburg: ZWG-NHGL

Contactpersoon / monitoring: Ludy Verheggen, tel: 043 - 3641166, Lijsterbeslaan 22, 6241 AN Bunde, e-mail ludy.verheggen@vzz.nl
Wintertellingen mergelgroeven: Jos Cobben, tel: 043 - 3252776
Netwerk Klachtenafhandeling IKL: Jan Kluskens, tel: 0475 - 386430

Zeeland: ZWG- Zeeland

Contactpersoon: Nanning-Jan Honingh (tel: 0113 - 548119) Schoondijksedijk 35, 4438 AE Driewegen, e-mail: nanning-jan.honingh@slz.landschapsbeheer.nl